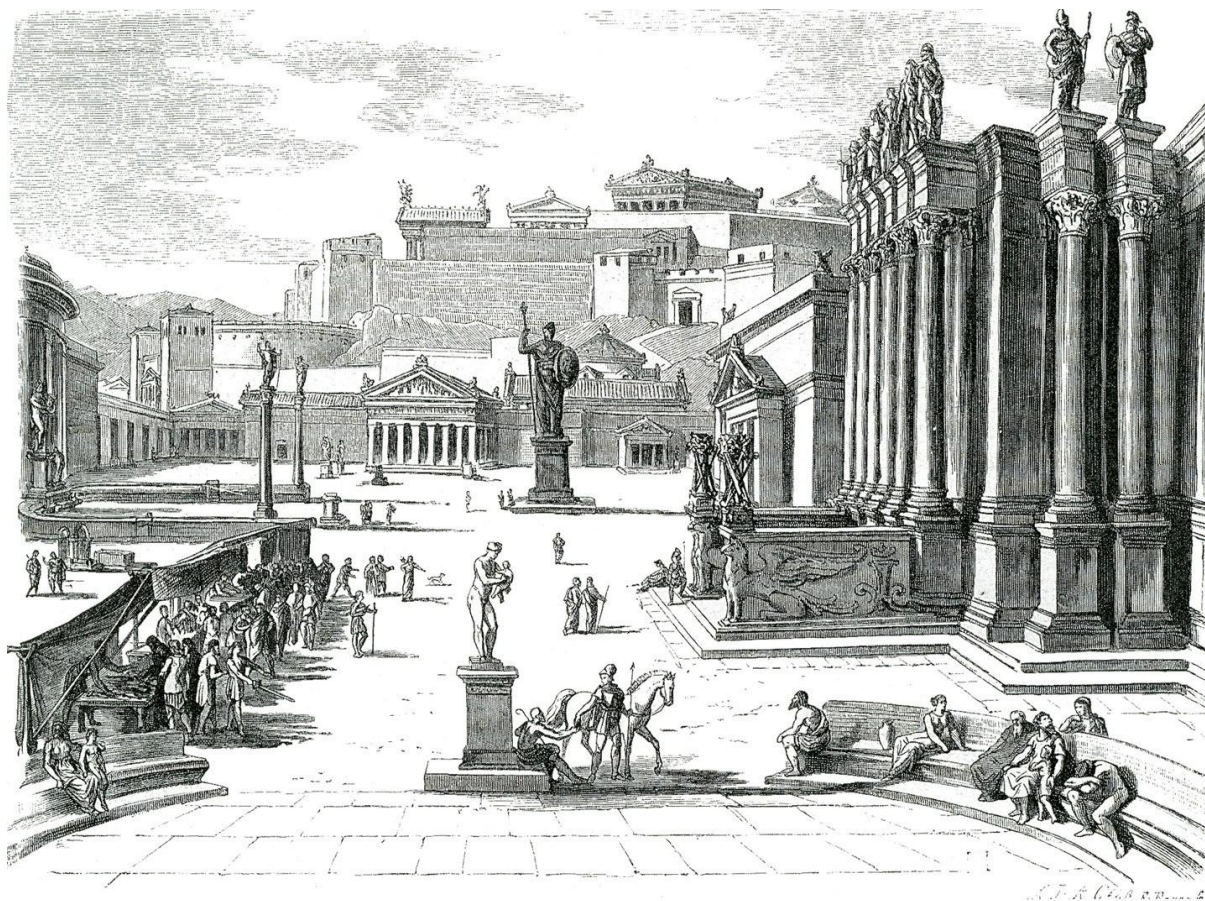

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΘΕΜΑ: *Η σχέση της Αρχαίας Σπάρτης και της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας μέσα
από κλασικά κείμενα*

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ-ΑΝΤΩΝΙΟΣ ΚΟΚΚΙΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΑΜ:1566012016006

ΤΜΗΜΑ ΙΤΑΛΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ: ΕΛΛΗΝΟΡΩΜΑΪΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: Ομ. Καθηγήτρια ΣΤΕΛΛΑ ΠΡΙΟΒΟΛΟΥ

ΣΥΝΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: Επ. Καθηγήτρια ΡΟΥΜΠΙΝΗ ΔΗΜΟΠΟΥΛΟΥ,
Καθηγητής ΒΑΪΟΣ ΒΑΪΟΠΟΥΛΟΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2022

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	2
Πρώτο Κεφάλαιο:	
Η συνεισφορά του μύθου του Ηρακλή στον μύθο ίδρυσης της Ρώμης...5	
Αινείας και Ηρακλής.....	5
Ρωμύλος και Ρέμος.....	7
Οι ομοιότητες των μύθων του Ηρακλή και του Ρωμύλου.....	9
Δεύτερο Κεφάλαιο:	
Σχέσεις Σπάρτης-Ρώμης μέσα από έργα Αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων.....13	
Πολύβιος.....	13
Πλούταρχος.....	15
Κικέρων.....	18
Στράβων.....	20
Παυσανίας, ο Περιηγητής.....	22
Βιργίλιος.....	27
Μάρκος Αυρήλιος.....	28
Niccolò Machiavelli.....	30
Τρίτο Κεφάλαιο:	
Ο Ευρυκλής της Σπάρτης.....31	
Η Ρωμαϊκή επιρροή στην Λακωνία και την Πελοπόννησο.....	37
Το Κοινό των Λακεδαιμονίων.....	48
Το Τέλος των Ευρυκλειδών.....	54
Επίλογος.....	59
Βιβλιογραφία.....	62

Εισαγωγή

Θέμα της παρούσας μεταπτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη της σχέσης μεταξύ της Σπάρτης και της Ρώμης μέσα από διάφορα έργα λατίνων και αρχαίων ελλήνων συγγραφέων.

Η σχέση αυτή ανάγεται στους ελληνιστικούς χρόνους όταν οι Έλληνες ήρθαν για πρώτη φορά σε σοβαρή επαφή με τη Ρώμη. Ο Πολύβιος ήταν αυτός που έθεσε για πρώτη φορά τους όρους αυτής της σύγκρισης. Η Ρώμη κίνησε για πρώτη φορά το ενδιαφέρον των Ελλήνων περίπου στα μισά του 4ου αι. π.Χ. μετά την προσάρτηση της Καμπανίας, όταν ήρθε σε άμεση επαφή με τον ελληνικό κόσμο. Οι αρχαιότερες αναφορές των γεγονότων της ρωμαϊκής ιστορίας από τους Έλληνες συγγραφείς είναι από τον Αριστοτέλη, τον Ηρακλείδη τον Ποντικό και τον Θεόπομπο. Αργότερα ασχολήθηκε με το ίδιο θέμα ο Θεόφραστος στις *«Περί φύσεως ιστορίες»*.¹

Οι παλιότερες αναφορές της ελληνικής γραμματείας στη Ρώμη, ανήκουν στη σφαίρα της μυθολογίας και όχι της ιστορίας. Ο Οδυσσέας και η Κίρκη εμφανίζονται ως οι γονείς του ήρωα Λατίνου από τον Ησίοδο, ενώ η ίδρυση της Ρώμης αποδίδεται από τον Ελλάνικο στον Οδυσσέα και τον Αινεία. Οι γραπτές μαρτυρίες για την ιστορία της Ρώμης από την ίδρυση της πόλης έως τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. είναι ρωμαϊκής προελεύσεως και πολύ σπάνια μπορούν να επιβεβαιωθούν από Έλληνες συγγραφείς. Οι Ρωμαίοι μιμούμενοι τους Έλληνες ξεκίνησαν να γράφουν πρώτα στα ελληνικά και αργότερα στα λατινικά την ιστορία τους από τον 2ο αι. π.Χ. Δεν είχαν όμως τη δυνατότητα να ιστορήσουν το παρελθόν τους με αντικειμενικότητα.²

Είναι βέβαιο ότι με τη ρωμαϊκή κατάκτηση (146 π.Χ.) υπάρχει έλλειψη πηγών κάθε είδους. Αυτή η κατάσταση βελτιώνεται στην Αυτοκρατορική περίοδο κατά την οποία εμφανίζεται μια πλειάδα σημαντικών συγγραφέων, δηλαδή του Πλούταρχου, του Ψευδο-Απολλόδωρου, ορισμένων συγγραφέων της Παλατινικής Ανθολογίας, αλλά ιδίως του Στράβωνα και του Παυσανία. Η μαρτυρία του τελευταίου είναι μακράν η πιο σημαντική για τοπογραφικά ζητήματα, τοπικές παραδόσεις, θρύλους και λατρεία.

¹ Χατζόπουλος, Μ. *Ο ελληνιστικός κόσμος και η Ρώμη κατά τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος 6^{ος}*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2021, σελ.15.

² Χατζόπουλος, Μ. *Ο ελληνιστικός κόσμος και η Ρώμη κατά τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος 6^{ος}*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2021, σελ.16.

Οι σύγχρονοι του Περιηγητές (π.χ. Λουκιανός και Φιλόστρατος) παρέχουν λίγα στοιχεία. Είναι αλήθεια ότι η μαρτυρία τους πρέπει να εξεταστεί, ειδικά εκείνη που αφορά περιόδους πριν από τη ζωή τους, με μεγάλη προσοχή, επειδή σπάνια αναφέρουν τις πηγές τους και υπόκεινται σε σφάλματα, ακόμη και σύγχυση.

Οι πληροφορίες που μας δίνουν δεν αφορούν όλες τις πόλεις της Λακωνίας. Η Σπάρτη είναι το αντικείμενο των περισσότερων πληροφοριών, που αντιστοιχεί στο μέγεθος και τη σημασία της πόλης υπό την Αυτοκρατορία. Από τον 4ο αιώνα μ.Χ., οι πηγές έγιναν πάλι σπάνιες και προοιωνίζουν μια πολύ μακρά περίοδο σιωπής που θα διαρκούσε καθ'όλη τη διάρκεια του Μεσαίωνα.

Το Πρώτο Κεφάλαιο της μελέτης ερευνά την σχέση του έλληνα Ηρακλή με τον Αίνεια. Ο Βιργίλιος έγραψε την Αινειάδα την εποχή του Αυτοκράτορα Αυγούστου και είχε επηρεαστεί σε μεγάλο βαθμό από την ελληνική μυθολογία. Το επόμενο υποκεφάλαιο μελετά τον μύθο του Ρωμύλου και στο τέλος γίνεται μια σύγκριση του Ρωμύλου με τον μύθο του Ηρακλή. Αυτά τα στοιχεία είναι πολύ σημαντικά γιατί μας δείχνουν ποιά ήταν τα κοινά ηθικά χαρακτηριστικά που είχαν οι Ρωμαίοι με τους Σπαρτιάτες.

Το Δεύτερο Κεφάλαιο εστιάζει περιληπτικά σε έργα γνωστών Ρωμαϊκών προσωπικοτήτων του Πολύβιου, του Κικέρωνα και του Έλληνα Πλούταρχου οι οποίοι συγκρίνουν ομοιότητες και διαφορές του Συντάγματος του Λυκούργου της Αρχαίας Σπάρτης με το Ρωμαϊκό Σύνταγμα. Ακολουθούν δύο σύντομα υποκεφάλαια αφιερωμένα στον Στράβων και τον Παυσάνια, οι οποίοι έγραψαν για την περιήγηση στην Ρωμαϊκή Σπάρτη και μικρά αποσπάσματα του Ευρυκλή. Αμέσως μετά ακολουθούν δύο υποκεφάλαια του Βιργιλίου και του Μάρκου Αυρήλιου με αποσπάσματα κάποιων έργων τους που αναφέρουν την Σπάρτη. Στο τέλος υπάρχει ένα μικρό υποκεφάλαιο αφιερωμένο στον πολύ μεταγενέστερο Ιταλό φιλόσοφο και συγγραφέα Niccolò Machiavelli για το πολίτευμα της Σπάρτης.

Το Τρίτο Κεφάλαιο μελετά την ιστορική σχέση που είχε η Σπάρτη με την Ρώμη και εστιάζει κυρίως στην ζωή και την προσωπικότητα του Ευρυκλή και το τέλος του. Επίσης ακολουθεί ένα υποκεφάλαιο αφιερωμένο στις Ρωμαϊκές Επεμβάσεις στην Σπάρτη και την Πελοποννήσο. Επίσης, μελετάται η μορφή διακυβέρνησης της Σπάρτης την εποχή εκείνη, οι πόλεις της και ένα τελευταίο υποκεφάλαιο περιγράφει περιληπτικά την πορεία του οίκου των Ευρυκλειδών, το τέλος του μαζί με τον πλήρη εκρωμαϊσμό της πόλης.

Ο Επίλογος της μελέτης περιλαμβάνει συμπεράσματα της σχέσης των δύο λαών και τον ρόλο που αποτέλεσαν στην διαμόρφωση της σχέσης μεταξύ τους.

Η μελέτη πραγματοποιήθηκε με βάση βιβλία πρωτογενών πηγών λατίνων και ελληνικών συγγραφέων, αλλά και διάφορα άλλα βιβλία δευτερογενών πηγών της Βιβλιοθήκης του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Κάποια αποσπάσματα της μελέτης βρέθηκαν στο διαδίκτυο. Το Τρίτο Κεφάλαιο της εστίασε κυρίως στην Διδακτορική Διατριβή του Αρχαιολόγου Γεώργιου Σταϊνχάουερ με τίτλο *«Γαίος Ιούλιος Ευρυκλής – Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης»* που επίσης μπορεί να βρει κανείς στην βιβλιοθήκης του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Πρώτο Κεφάλαιο:

Η συνεισφορά του μύθου του Ηρακλή στον μύθο ίδρυσης της Ρώμης

Σύμφωνα με τον ιστορικό βίο της Αρχαίας Ελλάδος οι Σπαρτιάτες εμφανίζονται ως κληρονόμοι των ηρωικών παραδόσεων που σχετίζονται με τον Ηρακλή.³ Είναι γνωστό ότι οι Ηρακλείδες σύμφωνα με τον μύθο ήταν τα παιδιά του Ηρακλή τα οποία μετά από πολλές περιπέτειες κατάφεραν να επιστρέψουν στον τόπο καταγωγής του πατέρα τους, την Σπάρτη. Έτσι οι Ηρακλείδες, ως διεκδικητές της προγονικής τους κληρονομιάς, εγκαταστάθηκαν στην Σπάρτη και δημιούργησαν τους δύο βασιλικούς οίκους των Αγιάδων και των Ευρυποντίδων.

Αινείας και Ηρακλής

Οι παλαιότερες παραδόσεις τονίζουν ότι ο Εύανδρος ανήγειρε τον Μεγάλο Βωμό του Ηρακλή στο Φόρουμ Μποάριουμ ανάμεσα στον Παλατίνο και τον Αβεντίνο λόφο. Επομένως ήταν ο πρώτος που γνώρισε τον μύθο του Ηρακλή στους Ρωμαίους. Ο Ηρακλής ήταν ο ανεξίκακος, ο καταστροφέας του κακού: αυτός ήταν ένας τίτλος που οι Ρωμαίοι θα μπορούσαν εύκολα να προσάψουν και στον Αινεία, υπό το φως των ομοιοτήτων του με τον Ηρακλή. Η καταστροφή του Κακού από τον Ηρακλή στον ρόλο του ως ανεξίκακος ήταν η αιτία για τη γένεση της λατρείας του Ηρακλή από τους Ρωμαίους. Αυτός ο τίτλος είναι κατάλληλος και για τον Αινεία: ο Εύανδρος τον ταυτίζει με τον Ηρακλή στο *βιβλίο 8* της Αινειάδας και στη συνέχεια συμμαχεί μαζί του εναντίον του Τούρνου, ο οποίος είναι ένα κακό και βίαιο άτομο. Όμως, οι θλιβερές παρενέργειες του να είσαι ευσεβής ανεξίκακος ήταν επίσης παρούσες στον Αινεία και τον Ηρακλή: κανένας από αυτούς τους δύο δεν μπορούσε να επικεντρωθεί στην οικογένεια του και την σύντροφο του, καθώς ήταν πλήρως συγκεντρωμένος στα κατορθώματά του. Αυτό ισχύει ειδικά για τον Ηρακλή, ο οποίος έφτασε σε σημείο να δολοφονήσει την οικογένειά του. Η σύζυγος του Αινεία πέθανε στο *βιβλίο 2* της Αινειάδας, ο πατέρας του Αγχίστης πέθανε στο *βιβλίο 3* και η εκκολαπτόμενη σχέση του με την βασίλισσα της Καρχηδόνας Διδούς τερματίστηκε με θεϊκή παρέμβαση, η οποία οδήγησε στην αυτοκτονία της Διδούς στο *βιβλίο 4*.⁴ Παρόλο που ο γιος του

³ Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Α'*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.158.

⁴ Βιργίλιος, *Αινειάδα*, IV. 666ff.

Αινεία έζησε και ήταν παρών μαζί του σε κάποια ταξίδια του, ο Αινείας δεν έκανε καμία πατρική δραστηριότητα καθ'όλη τη διάρκεια του έπους, και ακόμη και η κύρια παιδαγωγική τακτική του απέναντι στον γιο του σχετίζεται με αυτή του Ηρακλή.⁵

Η σύνδεση του Ηρακλή με τον Αινεία είναι επίσης ενδιαφέρουσα σε σχέση με ένα από τα κατορθώματα του Ηρακλή, στο οποίο ο ήρωας-θεός κατέκτησε την πόλη της Τροίας. Με την κατάκτηση της Τροίας, ο Ηρακλής σύνδεσε τον εαυτό του με την τρωική κοινωνία. Έτσι ο Ηρακλής γίνεται μέρος της ιστορίας της Τροίας και ταυτόχρονα μέρος της ιστορίας της Ρώμης. Η ιδέα ότι οι θεοί μιας κοινωνίας, ή με άλλα λόγια οι θεοί μιας πόλης, θα μπορούσαν να διεκδικηθούν μέσω της κατάκτησης ήταν ένας σημαντικός λόγος για τις ενέργειες του Αινεία κατά τη διάρκεια της Πολιορκίας της Τροίας στην Αινειάδα, όταν έφυγε με τους θεούς του σπιτιού του και την οικογένειά του. Οι οικιακοί θεοί των Τρώων δεν κατακτήθηκαν από τους Έλληνες επειδή απουσίαζαν από την πόλη όταν κατακτήθηκε. Ο Ηρακλής, ο οποίος ήταν αρχικά Έλληνας ήρωας, έγινε Ελληνο-Τρώας ήρωας μετά την κατάκτηση της Τροίας και τελικά έγινε Ελληνο-Τρώας-Ρωμαίος ήρωας αφού σκότωσε τον Κάκο και ο Αινείας ταυτίστηκε μαζί του. Η ίδια η Αινειάδα είναι μια απόδειξη αυτής της ελληνο-τρωικής-ρωμαϊκής σύνθεσης.

Όπως δήλωσε ο Samota⁶, Ρωμαίοι συγγραφείς όπως ο Φάβιος Πίκτορ και ο Κάτων ο Πρεσβύτερος χάρισαν στους ιταλικούς οικισμούς την ελληνική καταγωγή, αναδεικνύοντας έτσι τους Ρωμαίους και τους Ιταλούς ως τους πραγματικούς κληρονόμους του πρώην (αρχαϊκού και κλασικού) ελληνικού μεγαλείου.⁷ Στην Αινειάδα, αυτή η σύνθεση επιτεύχθηκε διεκδικώντας τον ήρωα-θεό Ηρακλή και τον Εύανδρο, που ήταν Αχαιός. Επιπλέον, η ένωση των Αχαιών (Ευάνδρου) και των Τρώων (Αινείας) έδωσε στους Ρωμαίους μια αξίωση για όλο το φάσμα της ελληνικής εθνότητας και έτσι καθιερώθηκαν οι Ρωμαίοι ως κληρονόμοι του ελληνικού πολιτισμού. Λαμβάνοντας υπόψη την σπαρτιατική κληρονομιά των Ομηρικών ηρώων, οι οποίοι ήταν οι ίδιοι κληρονόμοι του Ηρακλή, μπορούμε να θεωρήσουμε ότι και οι Ρωμαίοι ήταν κληρονόμοι των ηρώων του Τρωικού Πολέμου.

⁵ «Γιε μου, τώρα θα σου δώσω ένα παράδειγμα ανδρείας και αγώνα που απαιτεί το καθήκον.», Βιργίλιος, *Αινειάδα*, XII. 435-436ff.

⁶ Samotta, I., *Herodotus and Thucydides in Roman Republican Historiography*. Στο Edith Foster, Donald Lateiner (Επιμ.) *Thucydides and Herodotus*, 2012, Oxford 2012, σελ. 345–378.

⁷ Βιργίλιος, *Αινειάδα*, II. 752-795ff.

Λαμβάνοντας υπόψη τον τεράστιο αντίκτυπο που άσκησε ο ελληνικός πολιτισμός στη Ρώμη και τη μετέπειτα ρωμαϊκή κυριαρχία στην Ελλάδα, ο ρόλος του Ηρακλή στην ίδρυση της Ρώμης είναι σημαντικός. Αυτό γιατί προμηνύει το ρωμαϊκό πεπρωμένο: όπως και ο Ηρακλής, οι Ρωμαίοι θα κατακτούσαν όλους τους εχθρούς και θα καθιέρωναν για τον εαυτό τους ένα μακροχρόνιο πολιτισμό με θεϊκή εντολή. Ένα μεγάλο μέρος της καθιέρωσης ενός ρωμαϊκού πολιτισμού θα ήταν φυσικά η διεκδίκηση κληρονομιάς και ανωτερότητας έναντι των Ελλήνων, στους οποίους θα μπορούσαν να αναφερθούν από τους ιδρυτικούς τους μύθους μέσω του Ηρακλή. Η σύνδεση Ηρακλής-Αινείας είναι επομένως σημαντική για την κατανόηση της ρωμαϊκής αίσθησης του πεπρωμένου στο σύνολό της και για την κατανόηση της νοοτροπίας εκείνων των χρονικογράφων των πρώτων ρωμαϊκών μύθων που αναφέρονται πριν από τον Ρωμύλο.

Ρωμύλος και Ρέμος

Παρόλο που ο Αινείας έθεσε τις βάσεις για τον σχηματισμό της Ρώμης, ο Ρωμύλος ίδρυσε την ίδια την πόλη και αποτύπωσε την εικόνα του πάνω της. Η ιστορία του Ρωμύλου και του Ρέμου είναι γνωστή και πανταχού παρούσα στη ρωμαϊκή αρχιτεκτονική, τέχνη και λογοτεχνία. Ο ιδρυτικός μύθος του Ρωμύλου ήταν διαδεδομένος στη ρωμαϊκή κουλτούρα τουλάχιστον ήδη από τον Φάβιο Πίκτορα, ο οποίος σκιαγράφησε αυτόν τον μύθο, καθώς και την ιστορία του Αινεία, στα χρονικά του, και ήταν σίγουρα ένας αγαπημένος θεμελιώδης μύθος μεταξύ των Ιταλών πριν ο Πίκτορ τον διαιωνίσει στην ιστορία.⁸ Στην Ιστορία της Ρώμης, ο Ρωμαίος ιστορικός Τίτος Λίβιος συνοψίζει τη σχέση μεταξύ του Αινεία και του Ρωμύλου: ο Ρωμύλος (και ο αδελφός του) κατάγονταν από τον Αινεία μέσω του παππού τους Νουμίτορα⁹. Ο Νουμίτορ ήταν ο βασιλιάς της Άλμπα Λόνγκα μέχρι που ο αδελφός του Αμούλιος τον καθαιρεί και σκοτώνει τον γιο του Νουμίτορα, στερώντας του κάθε άντρα κληρονόμο¹⁰. Στην κόρη του Νουμίτορα, Ρέα Σίλβια, επιτράπηκε να ζήσει, αλλά μόνο με την προϋπόθεση ότι θα γίνει Εστίαδα Παρθένα, και έτσι με την αποστολή της σε αέναη παρθενία, [ο Αμούλιος] της στέρησε την ελπίδα της μητρότητας¹¹. Ωστόσο,

⁸ Bruce Woodward Frier, *Libri annales pontificum maximorum. The origins of the annalistic tradition, Papers and Monographs of the American Academy in Rome*, 27, American Academy, Rome 1979, σελ.230.

⁹ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.3.1-10.

¹⁰ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.3.10-11.

¹¹ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.3.11.

μετά τη στρατολόγησή της στη σειρά των Εστιάδων Παρθένων, η Ρέα γονιμοποιήθηκε, όπως υπέθεσε η ίδια, από τον θεό του πολέμου, τον Άρη.¹²

Τα δυο αγόρια που γεννήθηκαν, είχαν μέγεθος και ομορφιά περισσότερο από ανθρώπινη¹³, καταδικάστηκαν σε έκθεση επειδή η γέννησή τους απειλούσε την εξουσία του Αμούλιου και επειδή γεννήθηκαν από μια γυναίκα ορκισμένη στην παρθενία. Μία λύκαινα τους θήλασε μέχρι που ένας βοσκός με το όνομα Φαούστος τους υιοθέτησε στην οικογένειά του.¹⁴ Ο Πλούταρχος προσφέρει μια εναλλακτική ιστορία της καταγωγής του Ρωμύλου και του Ρέμου, στην οποία ο Ηρακλής κέρδισε ένα παιχνίδι με ζάρια εναντίον του ιερέα του ναού του και έτσι κέρδισε την αγάπη μιας γυναίκας ως βραβείο του. Η γυναίκα αυτή γέννησε τον Ρωμόλο και τον Ρέμο.¹⁵

Οι νέοι μεγάλωσαν και έγιναν ισχυροί νεαροί άντρες. Όπως έγραψε ο Τίτος Λίβιος, τα αγόρια, που γεννήθηκαν και ανατράφηκαν [από τον λύκο και τον βοσκό], άρχισαν, χωρίς να παραμελούν ακόμη το αγρόκτημα ή τα κοπάδια— να περιπλανώνται στα ξέφωτα των βουνών για κυνήγι. Έχοντας αποκτήσει με αυτόν τον τρόπο δύναμη δεν αντιμετώπιζαν πλέον μόνο τα άγρια θηρία, αλλά επιτίθεντο σε ληστές επίσης, διώχνοντας το κακό από τη γη όπου αργότερα θα κυβερνούσε ο Ρωμόλος.¹⁶ Ο Ρωμόλος και ο Ρέμος έγιναν αργότερα ηγέτες των γειτονικών βοσκών και καθαίρεσαν τον Αμούλιο, επαναφέροντας τον παππού τους στο θρόνο. Οι δίδυμοι στη συνέχεια μετακόμισαν έξω από το βασίλειο του Νουμίτορα, ώστε να βρουν τη δική τους πόλη και έφτασαν στη θέση της πόλης που θα ήταν η Ρώμη.

Οι αδελφοί αποφάσισαν να ιδρύσουν μια πόλη, αλλά διαφωνούσαν για την τοποθεσία της πόλης. Καθένας τους εγκαταστάθηκε σε έναν από τους επτά εμβληματικούς ρωμαϊκούς λόφους. Οι αδελφοί αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν την πρακτική της αρχαίας ρωμαϊκής θρησκείας που ερμηνεύει οιωνούς από την παρατηρούμενη συμπεριφορά των πουλιών για να αποφασίσουν ποια τοποθεσία ήταν καλύτερη. Παρόλο που ο Ρέμος ευνοήθηκε από τους πρώτους οιωνούς, οι οιωνοί του Ρωμύλου ήταν διπλάσιοι από του Ρέμου. Ο Ρέμος στη συνέχεια πήδηξε πάνω από τα τείχη που

¹² Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.4.2

¹³ Πλούταρχος, *Ο βίος του Ρωμύλου*, III.3

¹⁴ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.4.7-8

¹⁵ Πλούταρχος, *Ο βίος του Ρωμύλου*, V.1-3

¹⁶ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.4.8-9

έχτιζε ο Ρωμύλος, και ο Ρωμύλος διέπραξε αδελφοκτονία και ονόμασε την πόλη από το όνομά του.¹⁷

Οι δύο τοποθεσίες που συζητούνται σε αυτόν τον μύθο αναφέρονται σε δύο τύπους πόλεων: την χαμένη πόλη του Ρέμου και την πραγματική πόλη του Ρωμύλου. Η πόλη του Ρέμου είναι παρόμοια με την προσπάθεια επαναφοράς της Τροίας στο βιβλίο 3 της Αινειάδας: η ίδρυση δεν εγκρίθηκε από τους θεούς και έτσι η οικοδόμηση της δεν πραγματοποιήθηκε. Υπήρχε, επομένως, κάτι θεϊκό στην πόλη του Ρωμύλου, και έτσι ιδρύθηκε και έγινε πραγματικότητα. Διαπιστώνεται συνεπώς από τα προλεχθέντα ότι ο Τίτος Λίβιος (καθώς και ο Πλούταρχος) συνέδεσαν ρητά τον Ρωμύλο με τον Ηρακλή με βάση την αναγνώριση της παρόμοιας φύσης και του πεπρωμένου τους. Κατά το υπόλοιπο της ζωής του, ο Ρωμύλος εδραίωσε την εξουσία μέσω της κατάκτησης και καθιέρωσε τη Ρώμη ως μια σταθερή πόλη υπό τη μοναρχική του κυριαρχία. Στο τέλος της ζωής του, όμως, ο Ρωμύλος άρχισε να ενεργεί αυταρχικά. Μυθολογικά, η βασιλεία του Ρωμύλου τελείωσε με την αποθέωσή του απευθείας στον ουρανό, αν και οι αρχαίοι ιστορικοί συμφωνούν ότι εκτελέστηκε από τη Ρωμαϊκή Γερουσία για τυραννική συμπεριφορά. Στη συνέχεια, ο Ρωμύλος λατρεύτηκε ως ο θεός Κουρίνιος που ήταν θεότητα του πολέμου.¹⁸

Οι ομοιότητες των μύθων του Ηρακλή και του Ρωμύλου

Ο Ρωμύλος, ως κληρονόμος του Αινεία, έμοιαζε πολύ στον Ηρακλή, στη φύση του. Πάνω απ' όλα, ο Ρωμύλος αντιπροσωπεύει τη δύναμη και την αποφασιστικότητα, δύο θεμελιώδη χαρακτηριστικά του Ηρακλή. Σε όλη του τη ζωή, ο Ρωμύλος κυνηγούσε το πεπρωμένο του: ίδρυσε μια μεγάλη πόλη που θα κατακτούσε τον κόσμο. Αυτό δεν ήταν τόσο διαφορετικό από τον στόχο του Ηρακλή, που ήταν να ιδρύσει την Ελλάδα (και τον υπόλοιπο κόσμο) στο όνομα του πατέρα του. Και οι δύο άντρες είχαν πολιτιστικό ρόλο: η εδραίωση της εξουσίας του Ρωμύλου μεταξύ των ιταλικών φυλών ήταν το πρώτο βήμα για τη δημιουργία μιας ενοποιημένης ιταλικής χερσονήσου, χωρίς χάος. Ο ρόλος του Ρωμύλου φάνηκε επίσης στα νιάτα του, όπου ο νεαρός Ρωμύλος σκότωσε τέρατα και ληστές, όπως έκανε ο Ηρακλής στους άθλους

¹⁷ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.6.3-7.3

¹⁸ Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*, I.16.1-8

του. Όπως ο Αινείας ήταν ο κληρονόμος των ιδρυτικών προσπαθειών του Ηρακλή στην Ιταλία, έτσι και ο Ρωμύλος ήταν ο κληρονόμος των ιδρυτικών προσπαθειών του Αινεία και των βασικών χαρακτηριστικών της προσωπικότητας του Ηρακλή.

Η γέννηση και ο θάνατος του Ρωμύλου ήταν επίσης πολύ παρόμοια με του Ηρακλή και υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ότι βασίστηκε στον μύθο του ήρωα-θεού. Ο Ρωμύλος συνελήφθη από την ένωση ενός θεού και μιας γυναίκας, εκτέθηκε σε κίνδυνο ως βρέφος, ανατράφηκε από βοσκούς και τελικά δεν πέθανε ως θνητός, αλλά ανυψώθηκε στον ουρανό. Αυτές οι συνθήκες θυμίζουν τον Ηρακλή, με την διαφορά ότι ο Ηρακλής ήταν προστατευμένος από τον κίνδυνο στην νεαρή του ηλικία από την ίδια του την δύναμη και δεν χρειάστηκε όπως ο Ρωμύλος την βοήθεια μίας λύκαινας για να επιβιώσει.

Επίσης, όπως ο Ρωμύλος, ο Ηρακλής είχε έναν δίδυμο αδελφό, τον Ίφιτο, ο οποίος δεν προοριζόταν να αποκτήσει την δόξα του Ηρακλή, έτσι και ο αδελφός του Ρωμύλου, Ρέμος, δεν θα αποκτούσε τη δόξα του αδελφού του. Όπως ο Ηρακλής ήταν ημίθεος επειδή ήταν γιος του Δία και της Αλκμήνης, έτσι και ο Ρωμύλος ήταν ημίθεος γιος του Άρη και της Ρέας. Ο Ηρακλής και ο Ρωμύλος αναφέρονται ότι ήταν πιο όμορφοι από θνητό άνθρωπο ήδη από την γέννηση τους. Η μόνη διαφορά μεταξύ μύθου του Ηρακλή και του μύθου του Ρωμύλου ήταν η δύναμη που είχαν ως ημίθεοι: αν και κατάγονταν από τον Άρη, ο Ρωμύλος δεν είχε την υπεράνθρωπη σωματική δύναμη που είχε ο Ηρακλής. Άλλη μια διαφορά μεταξύ Ρωμύλου και Ηρακλή έγκειται στην αποστολή τους ως ηρώων. Ο σκοπός του Ρωμύλου περιοριζόταν πάντα στην ίδρυση και την κυριαρχία μιας πόλης, και έτσι ενεργούσε με τη δύναμη ενός ιδρυτή. Ο σκοπός του Ηρακλή ήταν αυτός ενός ήρωα που έσωζε τους ανθρώπους απ' τις συμφορές τους.

Ακόμα και στο θάνατο, ο μύθος του Ρωμύλου μοιάζει με τον μύθο του Ηρακλή. Ο Ρωμύλος αποθεώθηκε στο τέλος της ζωής του, λόγω του μεγαλείου των πράξεών του, όπως ακριβώς και ο Ηρακλής. Το θνητό δέρμα του Ηρακλή κάηκε και έγινε θεός, ενώ ο Ρωμύλος μεταφέρθηκε εξ ολοκλήρου στον ουρανό και έξω από την πόλη, αφήνοντας πίσω του μόνο την κληρονομιά του. Είναι χρήσιμο να ερμηνεύσουμε την αποθέωση του Ρωμύλου λαμβάνοντας υπόψη ότι ο ιδρυτής μιας πόλης δεν μπορεί να παραμείνει απλώς ως ιδρυτής, καθώς θεωρείται «ανώτερος» από την ίδια του την πολη και τον λαό της. Ο Ρωμύλος μετά την ίδρυση της Ρώμης έφερε προβλήματα

στους κατοίκους της λόγω της μοναρχικής του φύσης. Έτσι και η αποθέωσή του μέσα από την δημιουργία του μύθου βοήθησε στην απομάκρυνση του από την πόλη για να ξεχαστεί από τον λαό η μοχθηρότητά του και να δοξαστεί για την θεμελίωση της πόλης της Ρώμης. Τέλος, ιδιαίτερα σημαντικό είναι το ότι αποθεώθηκε, και αυτή η αποθέωση ήταν η πιο σημαντική στον ελληνορωμαϊκό κόσμο. Συνδέεται, εξάλλου, με την αποθέωση του Ηρακλή, που ήταν ο μοναδικός θνητός που αποθεώθηκε στην ελληνική μυθολογία.

Η αποθέωση του Ρωμύλου δεν αποκάλυψε την πραγματική του φύση: τον έκανε να γίνει κάτι εντελώς διαφορετικό σε αντίθεση με την αποθέωση του Ηρακλή, στην οποία αποκαλύπτεται η αληθινή φύση του ήρωα, αντί να διαμορφώνεται σε κάτι διαφορετικό. Αυτό το σημείο διαφοράς αναδεικνύει τους διαφορετικούς ρόλους του Ηρακλή και του Ρωμύλου: Ο Ηρακλής ήταν πιο κοντά στα αρχικά μυθολογικά θεμέλια της ελληνορωμαϊκής αυτοαντίληψης. Η μοναρχική φύση του Ρωμύλου ήταν τόσο απεχθής για τους Ρωμαίους που έπρεπε να τον κάνουν θεό, ώστε να είναι χρήσιμος για τους απογόνους.

Εκτός από τις πολύ στενές ομοιότητες μεταξύ του Ηρακλή και του Ρωμύλου που υποδηλώνουν ότι ο μύθος του Ρωμύλου βασίστηκε στον Ηρακλή, είναι χρήσιμο να επισημάνουμε πού συνδέεται άμεσα ο μύθος του Ρωμύλου με τον Ηρακλή. Για τον Πλούταρχο, ορισμένες παραλλαγές του ρωμαϊκού ιδρυτικού μύθου λένε ότι ο Ρωμύλος ήταν ο γιος, και άρα άμεσος κληρονόμος του Ηρακλή. Για τον Τίτο Λίβιο, από όλες τις προγονικές λατρείες των ιταλικών λαών, ο Ρωμύλος είχε διατηρήσει μόνο τη λατρεία του Ηρακλή, την παλαιότερη λατρεία στη Ρώμη. Για τον Βιργίλιο, αυτή η λατρεία ήταν σημαντική για τον Αινεία και παρέμεινε έτσι για τον Ρωμύλο: και οι δύο ιδρυτές είδαν κάτι από το δικό τους πεπρωμένο στη λατρεία και ήταν ευσεβείς απέναντι στον Ηρακλή, που ήταν το πρότυπό τους. Αυτοί οι συγγραφείς είχαν σκοπό να αναδείξουν τον Ηρακλή ως πρότυπο για τον ρωμαϊκό λαό και προσπάθησαν να φέρουν τα οφέλη του μύθου του Ηρακλή, όπως η αρετή, από τη λατρεία του και στην πραγματική ζωή.

Ο Ηρακλής εμπνέει την ίδια την Ρώμη καθώς προσδίδει στα ιδανικά χαρακτηριστικά των πεποηθήσεων της Ρωμαϊκής κοινωνίας. Καταρχάς, ο Ηρακλής είχε μεγάλη πίστη στο πεπρωμένο. Αυτό φαίνεται από την άφιξή του στο Μαντείο των Δελφών για να πάρει χρησμό μετά τον φόνο της γυναίκας του και των παιδιών του, που είχε

διαπράξει όταν τον τρέλανε η Ήρα, προκειμένου να εξαγνιστεί. Έτσι και οι Ρωμαίοι πίστευαν στο πεπρωμένο και έδιναν μεγάλη σημασία στους οιωνούς. Επίσης, οι Ρωμαίοι θεωρούσαν τους αυτοκράτορες τους και τους εαυτούς τους, ως διώκτες του κακού και ως φορείς της ειρήνης («Saecula Aurea»). Έτσι και ο Ηρακλής, μέσα από τα κατορθώματα του ήταν διώκτης του κακού και φορέας της ειρήνης. Επιπλέον, χαρακτηριστικά του χαρακτήρα του Ηρακλή αποτελούσαν ο ανδρισμός, το θάρρος, η δύναμη και η ευσέβεια. Αυτά ήταν επίσης και χαρακτηριστικά που αντιπροσώπευαν τις παραδοσιακές ρωμαϊκές αρετές. Επομένως, ήταν λογικό που οι Ρωμαίοι θαύμαζαν και ήθελαν να μοιάσουν στον Ηρακλή. Παράλληλα ο χαρακτήρας του Ηρακλή αντιπροσώπευε τις παραδοσιακές σπαρτιατικές αρετές. Επομένως μέσα από τον μύθο του Ηρακλή, οι δύο μεγάλοι λαοί της Ρώμης και της Σπάρτης συνδέονταν άμεσα.

Δεύτερο Κεφάλαιο:

Σχέσεις Σπάρτης-Ρώμης μέσα από έργα Αρχαίων Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων ¹⁹

Οι Δωρικοί Έλληνες της Σπάρτης ανέπτυξαν μια εξαιρετικά περίπλοκη μορφή κυβέρνησης που εφάρμοζε καλύτερα τις αρχές της Φυσικής Τάξης για να επιφέρει σταθερότητα, μακροζωία και αποτελεσματική διακυβέρνηση σε έναν εχθρικό κόσμο. Δημιούργησαν μια κυβέρνηση στην οποία δεν κυριαρχούσε καμία τάξη αλλά συνδύαζε τις ιδιαίτερες ικανότητες των διαφορετικών τάξεων σε ένα σύνολο. Η καινοτομία τους ως ανώτερου σώματος ως έδρας σοφίας και συμβουλής της αριστοκρατίας ήταν να αναδείξουν μια ισορροπία ελέγχου στις απαιτήσεις των βασιλέων και των κοινών. Αυτό το σύστημα παρείχε στις κοινωνίες τους ελευθερία και έμπρακτη επίτευξη του καλού. Τα ρωμαϊκά θεσμικά όργανα προέρχονται από εκείνα των Δωρικών Ελλήνων.²⁰

Πολύβιος

Ο Πολύβιος (περ. 200- 118 π.Χ.) έθεσε πρώτος τους όρους της σύγκρισης του Σπαρτιατικού πολιτεύματος με το Ρωμαϊκό. Είχε μια πολύ θετική άποψη για το Σπαρτιατικό σύνταγμα, αν και όχι για τη Σπαρτιατική πολιτική.²¹ Το μικτό Σύνταγμα της Σπάρτης περιγράφει στο παρακάτω απόσπασμα ως εξής:²²

« *Ο Λυκούργος ...δεν έκανε το σύνταγμά του απλό και ομοιόμορφο, αλλά ένωσε σε αυτό όλα τα καλά και ενδεικτικά χαρακτηριστικά των καλύτερων κυβερνήσεων. Ο στόχος του ήταν ότι καμία από τις αρχές δεν πρέπει να αναπτυχθεί αδικαιολόγητα και να διαστρεβλωθεί στο αντίστοιχο κακό εαυτό της. ... Γιατί η βασιλεία θα προστατευόταν από την αλαζονεία από το φόβο των κοινών, στους οποίους δόθηκε*

¹⁹ Η αναφορά μου στα έργα Ελλήνων και Ρωμαίων συγγραφέων επιχειρεί να φέρει και σε συσχετισμό τις απόψεις τους κρίνοντας ότι έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το θέμα μου οι απόψεις μου και οι θέσεις του *Machiavelli*. Αναφέρομαι επιγραμματικά και στο δικό του έργο.

²⁰ Müller, Karl Otfried, *The History and Antiquities of the Doric Race*, volume 2, 2nd edition., transl. Henry Tufnell, & Georg Cornewall Lewis, John Murray, London 1839, σελ. 3.

²¹ Tigerstedt, E., *The Legend of Sparta in Classical Antiquity*, II, Uppsala 1974, σελ. 113-118.

²² Nippel, W., *Ancient and modern republicanism: "mixed constitution" and "ephors"*. Στο B. Fontana (Επιμ.) *The Invention of the Modern Republic*, Cambridge 1994, σελ. 6-26.

επαρκές μερίδιο στην κυβέρνηση. Και οι κοινοί από την άλλη πλευρά δεν θα τολμούσαν να αντιμετωπίσουν τους βασιλιάδες με περιφρόνηση από το φόβο των πρεσβυτέρων, οι οποίοι, επιλέγοντας από τους καλύτερους πολίτες, θα ήταν σίγουροι ότι όλοι τους θα ήταν πάντα στο πλευρό της δικαιοσύνης. Έτσι, εκείνο το τμήμα του κράτους που ήταν το πιο αδύναμο λόγω της υποτέλειάς του στις παραδοσιακές συνήθειες, απέκτησε δύναμη και βάρος από την υποστήριξη και την επιρροή των πρεσβυτέρων. Η συνέπεια ήταν ότι συντάσσοντας έτσι το σύνταγμα του, διατήρησε την ελευθερία στη Σπάρτη για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα από ό, τι καταγράφεται αλλού. ... Αλλά οι Ρωμαίοι, ενώ έχουν καταλήξει στο ίδιο τελικό αποτέλεσμα όσον αφορά τη μορφή διακυβέρνησής τους, δεν έχουν καταλήξει σε αυτό με οποιαδήποτε διαδικασία συλλογισμού, αλλά μετά από πολλούς αγώνες και προβλήματα».²³

Με βάση την εμπειρία που αποκτήθηκε από την εφαρμογή των δύο συνταγμάτων, και τα δύο συντάγματα αποδείχτηκαν εξίσου αποτελεσματικά, ωστόσο με μια σημαντική, ωστόσο, διαφορά:

«Για να παραμείνουν στην ασφαλή κατοχή του εδάφους τους και να διατηρήσουν την ελευθερία τους, η νομοθεσία του Λυκούργου είναι επαρκής. και σε όσους υποστηρίζουν ότι αυτό είναι το αντικείμενο των πολιτικών συντάξεων πρέπει να παραδεχτούμε ότι δεν υπήρξε και δεν υπήρξε ποτέ κανένα σύστημα ή σύνταγμα ανώτερο από αυτό του Λυκούργου. Αλλά αν κάποιος είναι φιλόδοξος για μεγαλύτερα πράγματα και το θεωρεί πιο ωραίο και πιο λαμπρό να είναι ο ηγέτης πολλών ανθρώπων και να το κυβερνά και να το κυριαρχεί σε πολλούς,πρέπει να παραδεχτούμε ότι από αυτή την άποψη το λακωνικό σύνταγμα είναι ελαττωματικό, ενώ αυτό της Ρώμης είναι ανώτερο και καλύτερο πλαίσιο για την επίτευξη εξουσίας. αυτό είναι πράγματι εμφανές από την πραγματική πορεία των γεγονότων. Γιατί όταν οι Λακεδαιμόνιοι προσπάθησαν να αποκτήσουν την επικράτηση στην Ελλάδα, πολύ σύντομα διέτρεξαν τον κίνδυνο να κλείσουν την ελευθερία τους. λαμβάνοντας υπόψη ότι οι Ρωμαίοι, που είχαν ως στόχο απλώς την υποταγή της Ιταλίας, έθεσαν σε σύντομο χρονικό διάστημα ολόκληρο τον κόσμο υπό την κυριαρχία τους, η αφθονία των προμηθειών που είχαν κατά τη διαταγή τους δεν συνέβαλε καθόλου σε αυτό το αποτέλεσμα».²⁴

²³ Πολύβιος, *Ιστορίαι*, 6, 10.

²⁴ Πολύβιος, *Ιστορίαι*, 6, 50.

Έτσι, ο Πολύβιος παρείχε κάποια βασικά σημεία σύγκρισης μεταξύ της Σπάρτης και της Ρώμης, τα οποία καθιερώθηκαν ως εξαιρετικά σημαντικά για την πρόιμη σύγχρονη πολιτική σκέψη. Η Σπάρτη, όπως και η Ρώμη, ήταν ένα μικτό σύνταγμα και αυτή ήταν μια πολύ σημαντική ομοιότητα. Υπήρχαν όμως δύο σημαντικές διαφορές μεταξύ τους. Ενώ το Σπαρτιατικό σύνταγμα ήταν η σημαντική δημιουργία ενός σοφού νομοθέτη, το ρωμαϊκό σύνταγμα ήταν το σταδιακό αποτέλεσμα της συλλογικής εμπειρίας. Το πιο σημαντικό είναι ότι ενώ η σπαρτιατική έκδοση του μικτού συντάγματος ήταν καλύτερη για τις πολιτικές που στοχεύουν στη διατήρηση, οι πολιτικές που στοχεύουν στην επέκταση θα πρέπει να ακολουθούν καλύτερα το ρωμαϊκό παράδειγμα.

Βέβαια, το πρόβλημα της ταξινόμησης της πολιτείας της Σπάρτης αποτελούσε ζήτημα πριν από τον Πολύβιο. Τόσο ο Πλάτωνας όσο και ο Αριστοτέλης είχαν υποστηρίξει ότι το πολίτευμα της Σπάρτης ενσωμάτωνε στοιχεία μοναρχίας, αριστοκρατίας και δημοκρατίας. Κατά την υπόλοιπη περίοδο της αρχαίας ιστορίας, αναδεικνύεται μια συναρπαστική αλληλεπίδραση μεταξύ των ομοιοτήτων των συνταγμάτων της Σπάρτης και της Ρώμης. Υπήρχαν περιπτώσεις όπου η Σπάρτη μπορούσε να προσφέρει ένα μοντέλο για την κατανόηση του Ρωμαϊκού Συντάγματος. Όταν ο Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς αποδίδει το ρωμαϊκό σύνταγμα στην ανεπτυγμένη κλασική του μορφή στη νομοθεσία του Ρωμύλου²⁵, αυτό είναι μια ερμηνεία *Spartana*²⁶: το μοντέλο του νομοθέτη της Σπάρτης Λυκούργου λειτουργεί ως πρότυπο για τον Ρωμόλο. Αυτό φαίνεται στο σημείο όπου αποδίδει στον Ρωμόλο τη διαίρεση των εδαφών μεταξύ των φυλών με βάση την περίφημη διαίρεση του Λυκούργου.²⁷

Πλούταρχος

Οι πρώτες συγκρίσεις μεταξύ της Σπάρτης και της Ρώμης είχαν μια άλλη σημαντική κλασική πηγή: τον Πλούταρχο (περίπου 45μ.Χ - 120μ.Χ), ιδίως τους περίφημους «*Βίους Παράλληλους*» που πραγματεύονται τις ζωές διάσημων Ελλήνων και Ρωμαίων.²⁸ Οι σημαντικότεροι βίοι στην περίπτωσή μας είναι οι παράλληλες ζωές του Λυκούργου και του Ρωμαίου βασιλιά Νούμα Πομπίλιου, αφενός και των

²⁵ Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*, II. 13-27.

²⁶ Σπαρτιατική στη σύλληψη.

²⁷ Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*, II. 7, 4.

²⁸ Tigerstedt, E., *The Legend of Sparta in Classical Antiquity*, II, Uppsala 1974, σελ. 226-264.

Σπαρτιατών βασιλιάδων Άγη Δ' και Κλεομένη Γ' και των ρωμαϊκών κερκίδων Τιβέριου και Γάιου Γράκκου από την άλλη. Το κύριο σημείο που πρέπει να τονιστεί εδώ είναι ότι ο Πλούταρχος ήταν ένας από τους κύριους συγγραφείς που μετέδωσαν στον πρώιμο σύγχρονο κόσμο μια προοπτική της Σπάρτης και της Ρώμης επηρεασμένη σε μεγάλο βαθμό από την πλατωνική φιλοσοφία. Τα έργα του συνέδεαν τα κριτήρια του Πλάτωνα για την ιδανική πολιτεία με εξιδανικευμένες ερμηνείες της Σπάρτης (το λεγόμενο «σπαρτιατικό θαύμα»), ακόμη και στο βαθμό που αγνόησαν ή αμφισβήτησαν την αυστηρή κριτική που ο Πλάτωνας άσκησε για το Σπαρτιατικό πολίτευμα.²⁹

Η ανάλυση του Πολύβιου έτεινε να εστιάζει στα ζητήματα του νέου συνταγματικού πλαισίου, των πλεονεκτημάτων και των μειονεκτημάτων της διατήρησης ενός συστήματος ή της επέκτασης της εξωτερικής του επιρροής. Η ανάλυση του Πλούταρχου, που ακολούθησε αυτή του Πλάτωνα, μετέφερε τη συζήτηση από τη δύναμη στην αρετή και την ευτυχία, που θεωρήθηκαν ως οι πρωταρχικοί στόχοι της πολιτικής κοινότητας. Η εξουσία και ο πλούτος αντιμετωπίστηκαν ως μια σταθερή πηγή διαφθοράς για το κράτος, γιατί έφθειραν την ηθική κάνοντας τους πολίτες να επιλέξουν τον λάθος στόχο - στη ζωή τους και υποδουλώνοντάς τους στα πάθη τους. Οδήγησαν τα κράτη σε συνεχείς πολέμους προκειμένου να αποκτήσουν περιουσίες, δύναμη και δόξα. Ακόμη περισσότερο, υπονόμευσαν τη σταθερότητα και την ευημερία του κράτους, φέρνοντας στην εξουσία τους πλούσιους και τους ισχυρούς, παρά τους σοφούς και τους ενάρετους.³⁰ Ήταν λοιπόν αναγκαίο να βρεθούν τρόποι με τους οποίους θα μπορούσε να συγκρατηθεί η διαφθαρτική επιρροή της εξουσίας και του πλούτου. Κατά συνέπεια, θεωρήθηκε όχι μόνο θεμιτό, αλλά ακόμη και επιθυμητό η κοινότητα να προβεί σε μεταρρυθμίσεις για να περιορίσει τις χρήσεις του πλούτου και της πολυτέλειας, να αναδιανείμει την ιδιοκτησία ή ακόμη και να καθιερώσει την πλήρη ισότητα. Σε αυτό το πλαίσιο κατά την ελληνιστική περίοδο, η Σπάρτη θεωρήθηκε ως μια ριζικά διαφορετική μορφή κοινωνίας, που μεταμορφώθηκε από τους νόμους του Λυκούργου, οι οποίοι καθιέρωσαν ισότιμη διαίρεση της γης, αυστηρούς νόμους, συμμετοχή στα κοινά και δημόσιο σύστημα εκπαίδευσης για όλους τους πολίτες. Η Σπάρτη του Λυκούργου θεωρήθηκε ως η υλοποίηση μιας

²⁹ Tigerstedt, E., *The Legend of Sparta in Classical Antiquity, II*, Uppsala 1974, σελ. 234-236.

³⁰ Πλάτων, *Πολιτεία*, 8.

ιδανικής κοινωνίας. Αυτό το όραμα της Σπάρτης απαθανατίστηκε στον βίο του Λυκούργου³¹:

« ... ένα πολύ τολμηρό πολιτικό μέτρο του Λυκούργου, ήταν η ανακατανομή της γης. Επειδή υπήρχε μια φοβερή ανισότητα ... η Πόλη ήταν πολύ φορτωμένη με άπορους και αβοήθητους ανθρώπους και ο πλούτος συγκεντρώθηκε στα χέρια λίγων. ... Έπεισε τους συμπολίτες του να επιλέξουν; ένα αγροτεμάχιο από την ιδιοκτησία τους και να το χωρίσουν. Και να ζήσουν με βάση την ομοιομορφία και την ισότητα στα μέσα διαβίωσης, αναζητώντας την υπεροχή μέσω της αρετής και μόνο, διαβεβαιώνοντας τους ότι δεν υπήρχε άλλη διαφορά ή ανισότητα μεταξύ των ανθρώπων εκτός από αυτήν που αφορά την ευθύνη για τις πράξεις του κάθε ανθρώπου και τον έπαινο για τις καλές.»³²

Έτσι, η ίση διαίρεση της γης και ο ισότιμος τρόπος ζωής οδήγησαν στην κυριαρχία των ενάρετων. Υπό αυτό το πρίσμα, ο Πλούταρχος ερμήνευσε τις προσπάθειες των Σπαρτιατών βασιλιάδων Άγη Δ' και Κλεομένη Γ' στην ελληνιστική περίοδο της Σπάρτης και Ρώμη στην πρώτη σύγχρονη σκέψη: μια συγκριτική προσέγγιση για τη μεταρρύθμιση της Σπάρτης μέσω της επανεισαγωγής των δήθεν αρχικών νόμων του Λυκούργου. Συγκρίνοντας τον Άγη Δ' και τον Κλεομένη Γ' με τους αδελφούς Ρωμαίους Γράκχους, παρουσίασε τις σπαρτιατικές και ρωμαϊκές μεταρρυθμίσεις της γης ως την προσπάθεια αποκατάστασης ~ μιας τιμητικής και δίκαιης πολιτείας που είχε παρέλθει για πολύ καιρό. Από τη σκοπιά του Πλουτάρχου, ήταν λοιπόν δυνατό να τονιστούν οι ομοιότητες μεταξύ των Σπαρτιατικών και των Ρωμαϊκών μεταρρυθμίσεων ως μέσα πολιτικής αναθεώρησης. Αλλά ήταν εξίσου δυνατό για τον Πλούταρχο να αντιπαραβάλλει την ιδανική κοινωνία της Σπάρτης, η οποία υπερασπίστηκε την αρετή και την ευτυχία και απέφευγε τον ιμπεριαλισμό, με αυτήν της Ρωμαϊκής κοινωνίας.³³

Ο Πλούταρχος δεν σκόπευε να γράψει ιστορία γράφοντας τους «*Βίους Παράλληλους*». Αυτό που τον ενδιαφέρει είναι οι ηθικές ιδιότητες των μορφών του. Ο Πλούταρχος εκτιμούσε σαφώς την ασφάλεια, την πραότητα και τη δικαιοσύνη

³¹ Hodkinson, S. (2005), *The imaginary Spartan politeia*. Στο M. H. Hansen (Επιμ.) *The Imaginary Polis*, Copenhagen, σελ. 222-281.

³² Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, *Βίος Λυκούργου*, 8.

³³ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, *Σύγκριση Λυκούργου Νουμά*, 4, 7.

περισσότερο από τον πλούτο, την πολυτέλεια και την αυτοκρατορία. Ο στόχος για την επίτευξη της καλής ζωής θα μπορούσε να επιτευχθεί αποφεύγοντας όσο το δυνατόν περισσότερο την επαφή με τον έξω κόσμο και τη διαφθαρτική επιρροή του. Ο πόλεμος και η κατάκτηση δεν είχαν καμία συμβολή στην επίτευξη της καλής ζωής. Αντίθετα, θα μπορούσαν να την θέσουν σε κίνδυνο. Κατά συνέπεια, η πλουτάρχεια προσέγγιση, αν όχι αυστηρά ειρηνική, περιορίζει τον πόλεμο για καθαρά αμυντικούς σκοπούς.

Η σειρά των αναφορών στο έργο του Πλουτάρχου δεν είναι απολύτως χρονολογική. Είναι βέβαιο ότι ο Πλούταρχος εμπνέεται από το έργο ιστορικών όπως ο Ηρόδοτος, ο Θουκυδίδης, ο Έφορος, ο Φύλαρχος, ο Πολύβιος και άλλους ελάσσονες συγγραφείς, σε πολλές περιπτώσεις με την αυτοψία και την προφορική παράδοση να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο. Οι σπάνιες πληροφορίες σχετικά με τις Λακωνικές πόλεις είναι διάσπαρτες σε όλο το έργο του, σε μικρότερο βαθμό αναφέρονται οι πολιτικοί με τους οποίους οι πόλεις έρχονται σε επαφή ή σε σύγκρουση (Αλκιβιάδης, Άγις, Κλεομένης κ.λπ.). Ο Πλούταρχος επιλέγει τις πληροφορίες του για τις αχαϊκές προσωπικότητες και τους βασιλιάδες της Σπάρτης από τον Πολύβιο, από τα απομνημονεύματα του Αράτου, από τον Φυλάρχη³⁴ και εν μέρει τον Άρατο. Ο Πλούταρχος μερικές φορές αποκλίνει από τις πηγές όταν προσθέτει ανέκδοτα όπως η κατασκευή των μακρίων τειχών της Πάτρας από τον Αλκιβιάδη (406 π.Χ.). Αν και δεν ισχυρίζεται ότι είναι ιστορικός, παρέχει επιβεβαιώσεις και χρήσιμες λεπτομέρειες σχετικά με τις πληροφορίες προηγούμενων συγγραφέων.

Κικέρων

Ο Μάρκος Τούλιος Κικέρων (106-43 π.Χ.), Ρωμαίος ρήτορας και πολιτικός, γεννήθηκε στο Αρπίνιο, γόνος μιας πλούσιας τοπικής οικογένειας. Έχοντας σπουδάσει στη Ρώμη, μέχρι το 70 π.Χ. είχε καθιερωθεί ως κορυφαίος δικηγόρος και ξεκινούσε μια επιτυχημένη πολιτική καριέρα. Ο Κικέρων κατά τη διάρκεια του βίου του έλαβε τιμές που συνήθως προορίζονταν μόνο για τη ρωμαϊκή αριστοκρατία και ήταν ένας από τους μεγαλύτερους Ρωμαίους ρήτορες. Δικηγόρος, φιλόσοφος, πολιτικός και υπερασπιστής της Δημοκρατίας της Ρώμης, ο Κικέρων ήταν μάστορας της ευγλωττίας και το καθαρό λογοτεχνικό και ρητορικό του ύφος και η αυστηρή

³⁴ ιδιαίτερα για τη ζωή του Άγη Δ' και του Κλεομένη Γ' (Πλ. 9,26,49,51).

αίσθηση της ηθικής άσκησαν ισχυρή επιρροή στην ευρωπαϊκή λογοτεχνία και σκέψη για πάνω από δύο χιλιάδες χρόνια σε θέματα πολιτικής, φιλοσοφίας και πίστης. Αυτή η επιλογή καταδεικνύει την ποικιλία των γραπτών του και περιλαμβάνει επιστολές προς φίλους και πολιτικούς για τη ρωμαϊκή ζωή και πολιτική. Οι δύο πιο διάσημες φιλοσοφικές πραγματείες είναι από τους λόγους του ο «*Φιλιππικός κατά του Μάρκου Αντώνιου*» και το έργο «*Περί καθηκόντων και γήρατος*». Γραμμένα σε μια εποχή βάνανυσης πολιτικής και κοινωνικής αλλαγής, τα διαυγή ηθικά γραπτά του Κικέρωνα αποτέλεσαν το θεμέλιο της δυτικής φιλελεύθερης παράδοσης στην πολιτική και ηθική σκέψη που συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Ο Πολύβιος είχε μεγάλη επιρροή στον Κικέρωνα. Ο Κικέρων εκλαΐκευσε την ιδέα του Πολύβιου που αφορούσε την μικτή κυβέρνηση της Σπάρτης και της έδωσε ευρεία αποδοχή, επηρεάζοντας πολλούς κατά τον Μεσαίωνα και την Αναγέννηση. Αυτό το «μεικτό» σύνταγμα, θαυμάζονταν προηγουμένως από τον ιστορικό Πολύβιο.³⁵

Ο Κικέρων είχε θεωρήσει τη Σπάρτη και την Καρχηδόνα ως δημοκρατίες, αν και τις επέκρινε για τους (εκλεγμένους) βασιλιάδες τους και για την πρόκληση της φρενιτίδας για την αγροτική νομοθεσία που κατέστρεψε τελικά τη Ρώμη. Οι πληροφορίες του Κικέρωνα για την Σπάρτη, βρίσκονται αποκλειστικά στην αλληλογραφία του συγγραφέα με τον Αττικό, τον κυβερνήτη της Αχαΐας Σουλπίκιο, με τον σκλάβο του Μάρκο Τύλλιο Τίρωνα και τέλος με τον πελάτη του Coudius, Ρωμαίο διαπραγματευτή που κατοικούσε στην Πάτρα. Είναι πολύτιμες διότι χρονολογούνται από μια περίοδο (50 – 44 π.Χ) κατά την οποία λείπουν πηγές και ρίχνουν φως σε ορισμένες πτυχές της κοινωνίας των Πελοποννησίων, όπου οι Ρωμαίοι και Έλληνες πελάτες της παίζουν κυρίαρχο ρόλο. Οι επιστολές «*Προς τον Σουλπίκιο*» για το συμφέρον των Πατρίων πελατών του (84-87), δίνουν ενδείξεις για την προέλευση, τα επαγγέλματα και τις σχέσεις με τους *commendati*.³⁶ Μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε την ατμόσφαιρα αβεβαιότητας και ακόμη και φόβου που συνδέεται με τη δημιουργία της νέας επαρχίας και με τα σχέδια αποικισμού της Καισαρίας.³⁷

³⁵ Grant, Michael, *Cicero, On Government*, Penguin Books, New York 1993.

³⁶ Ένα αξίωμα που καθιέρωσε ο Ιούλιος Καίσαρας και στη συνέχεια ο Αύγουστος και οι διάδοχοί τους. Είχαν ως ρόλο να προτείνουν στη Γερουσία υποψηφίους για τα υπόλοιπα πολιτικά αξιώματα.

³⁷ Α. Δ. Ριζάκης, *Συμβολή στη μελέτη του ρωμαϊκού αποικισμού της ΒΔ Πελοποννήσου, Ποικίλα, Μελετήματα* 10, Αθήνα, 1990. σελ. 321-340.

Στράβων

Ως γεωγράφος, ο Στράβων συγκαταλέγεται στους διασημότερους της εποχής του και γενικότερα της αρχαιότητας. Το έργο του *Γεωγραφικά*, που αποτελείται από 17 βιβλία, σώζεται ακέραιο και σε άριστη κατάσταση, χαρίζοντας παράλληλα τη φήμη και τη δόξα του στους κατοπινούς αιώνες. Από αυτά, το *βιβλίο VIII* αναφέρεται στην Πελοπόννησο. Πιο συγκεκριμένα το πέμπτο μέρος (V) αναφέρεται στην Λακωνία..

Οι πιο πρόσφατες μελέτες για το *βιβλίο VIII* απέδειξαν ξεκάθαρα ότι η σύνθεσή του βασίζεται κυρίως σε πηγές βιβλίων, κυρίως από τον Πολύβιο. Η περιγραφή του για την Σπάρτη, όπως και των άλλων ελληνικών περιοχών, εμπνέεται από τον Όμηρο και τους σχολιαστές Δημήτριο του Σκήψιου και τον Απολλόδωρο. Λίγα εδάφια βασίζονται σε άμεση παρατήρηση.

Η μαρτυρία του Στράβωνα περιέχει πλούσιες πληροφορίες που δεν είναι μόνο γεωγραφικής φύσης, καθώς ο συγγραφέας ενδιαφέρεται επίσης για την ανθρωπογεωγραφία της Πελοποννήσου. Ωστόσο, θα βρούμε στο έργο του λίγες πληροφορίες επειδή ο γεωγράφος, ο οποίος δεν είναι φυσικός όπως ο Πλίνιος, υποχρεούται, από το τεράστιο μέγεθος του έργου του, να κάνει επιλογές.

Η πολιτική ιστορία έχει μικρότερο ρόλο στην αφήγηση του³⁸. ο γεωγράφος είναι ικανοποιημένος να επισημάνει τα κύρια στάδια: το πρώτο ξεκινά με την εγκατάσταση των Ιώνων στη χώρα και συνεχίζεται μέχρι τον σχηματισμό της.³⁹ Το δεύτερο περιλαμβάνει την ιστορία της ελληνιστικής Αχαϊκής Συμπολιτείας στην οποία γίνονται αναφορές και για την Λακωνία.⁴⁰

Ένας μεγάλος αριθμός πόλεων εξακολούθησε να υπάρχει στους ιστορικούς χρόνους, αν και η τοποθεσία τους σπάνια δίνεται από τους συγγραφείς αυτής της περιόδου. Οι γεωγράφοι του 1ου αιώνα π.Χ. δυσκολεύτηκαν να αναγνώρισουν ορισμένα τοπωνύμια της ομηρικής λίστας με αυτά που αντιστοιχούσαν στην εποχή τους.

³⁸ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.7, 1-3 = 527, 528 και 529.

³⁹ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.7, 1 = 527.

⁴⁰ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.3, 3.

Όσον αφορά την σχέση μεταξύ της Σπάρτης και της Ρώμης γίνονται κάποιες αναφορές αναφορές στο πέμπτο μέρος του βιβλίου VIII.

Επίσης είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι στην αρχή του κειμένου γίνεται μια σύντομη αναφορά στον Ευρυκλή όπου αναφέρεται ότι τα Κύθηρα τα κατέλαβε ως ιδιωτική περιουσία. Αυτό το γεγονός κινεί υποψίες καθώς φαίνεται τελικά ότι ο Αύγουστος μπορεί στην αρχή να είχε παραχωρήσει τα Κύθηρα στον λαό της Σπάρτης και όχι στον ίδιο τον Ευρυκλή. Με το πέρασμα του χρόνου, πιθανόν ο Ευρυκλής να άρχισε να αξιοποιεί το νησί ως προσωπική του περιουσία.⁴¹

Στην συνέχεια γίνεται μια μικρή αναφορά στους είλωτες, οι οποίοι είχαν μείνει υπόδουλοι των Σπαρτιατών έως τις μέρες των Ρωμαίων.⁴²

Όμως, το πιο σημαντικό σημείο που αναφέρεται στις σχέσεις της Σπάρτης με την Ρώμη είναι στην πέμπτη παράγραφο. Γράφει ότι στην αρχή οι Σπαρτιάτες όταν υποτάχτηκαν στους Ρωμαίους είχαν προβάλλει μικρή αντίσταση στους Ρωμαίους στρατηγούς που στέλνονταν εναντίον τους. Ο Στράβων έγραφε ότι η συμπεριφορά αυτή οφειλόταν σε αρχηγούς που ήταν τύρανοι και στην άσχημη πολιτική τους. Ωστόσο στην συνέχεια η συμπεριφορά των Σπαρτιατών προς τους Ρωμαίους άλλαξε και τιμήθηκαν και αφέθηκαν ελεύθεροι. Από τότε οι σχέσεις των Ρωμαίων και των Σπαρτιατών ήταν μόνο φιλικές.⁴³

Στην συνέχεια κάνει μια άλλη αναφορά στον Ευρυκλή αλλά οι πληροφορίες δεν είναι ακριβείς. Πιο συγκεκριμένα αναφέρει:

«Τελευταία τους αναστάτωσε ο Ευρυκλής, που πίστεψε ότι έπρεπε να απορρίψει τη φιλία του Καίσαρα σε βαθμό υπερβολής προκειμένου να επιβληθεί στους υπηκόους του. Αλλά η ταραχή σταμάτησε γρήγορα, επειδή ο Ευρυκλής ακολούθησε τη μοίρα του και ο γιος του επέστρεψε στο καθεστώς της παλιάς φιλίας του.»⁴⁴

Στο παραπάνω απόσπασμα παρατηρούμε ότι οι πληροφορίες δεν είναι ακριβείς και δεν βρίσκονται σε ακριβή χρονολογική σειρά. Ο Ευρυκλής δεν προκάλεσε αναστάτωση στον Καίσαρα αλλά στον Αύγουστο όπως και θα δούμε στο επόμενο

⁴¹ Στράβων, Γεωγραφικά, VIII.5.

⁴² Στράβων, Γεωγραφικά, VIII.5, 4.

⁴³ Στράβων, Γεωγραφικά, VIII.5, 5.

⁴⁴ Στράβων, Γεωγραφικά, VIII.5, 5.

κεφάλαιο. Επίσης δεν μας δίνει ακριβείς πληροφορίες για το τέλος του Ευρυκλή. Αναφέρει απλά ότι «ακολούθησε την μοίρα του».⁴⁵

Λίγο πιο μετά, γίνεται μια αναφορά για μια πολιτειακή μεταρρύθμιση που απέκτησε το Κοινό των Ελευθερολακώνων χάρη σε μια συμμαχία που πραγματοποίησαν οι εἰλωτες και οι περιοῖκοι με τους Ρωμαῖους, αλλά ο Στράβων δεν δίνει πιο αναλυτικές πληροφορίες.⁴⁶

Η τελευταία και εντυπωσιακή πληροφορία που μας δίνει ο Στράβων για τις επαφές των Σπαρτιατών με τους Ρωμαῖους, είναι για την περιοχή του Ταῦγετού. Αναφέρει ότι μερικοί άνοιξαν ένα μεγάλο λατομείο το οποίο ενισχύεται επειδή «εκμεταλλεύονται τη φιλαρέσκεια των Ρωμαίων». Είναι πολύ πιθανό να αναφέρεται στον Ευρυκλή που εκμεταλλευόταν την εὐνοια του Αυγούστου, πράγμα που θα προκαλούσε στην συνέχεια και την αντίδραση του λαού της Σπάρτης.⁴⁷

Παυσανίας, ο Περιηγητής

Η μαρτυρία του Παυσανία είναι - μακράν - η πιο σημαντική για την τοπογραφία, τα μνημεία, τα έργα τέχνης και τις λατρείες των ελληνικών πόλεων. Οι περισσότερες πληροφορίες σχετίζονται με την αυτοκρατορική περίοδο. Ο Παυσανίας περιστασιακά αναφέρεται σε προηγούμενες περιόδους. Τέλειωσε τη συγγραφή και τη δημοσίευση του πρώτου βιβλίου του, των Αττικών, το αργότερο γύρω στα 155 μ.Χ. Επομένως από τη χρονολογία αυτή στα χρόνια του Αντωνίνου του Ευσεβούς (138 – 161 μ.Χ) αρχίζει τις περιοδείες του στην Πελοπόννησο. Εμείς θα εστιάσουμε κυρίως στον τρίτο τόμο τα «Λακωνικά». Επίσης, θα αναφερθούμε εν συντομία σε λίγα σημεία του έβδομου τόμου, τα «Αχαϊκά», για να επισημάνουμε τις επιρροές του Παυσανία από τον Πολύβιο, και του όγδοου τόμου, τα «Αρκαδικά» για κάποια ιστορικά γεγονότα που αφορούν την Σπάρτη.

Όπως και στα άλλα βιβλία του έτσι και στα «Λακωνικά» ο Παυσανίας δεν ενδιαφέρεται για την ιστορία της Σπάρτης αλλά για τα ιερά και τις παραδόσεις των Λακεδαιμονίων και για την τοπογραφία της περιοχής.

⁴⁵ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.5, 5.

⁴⁶ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.5, 5.

⁴⁷ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII.5, 7.

Το πρώτο μέρος των Λακωνικών (Τόμος 3 του *Ελλάδος Περιήγησις*) αναφέρεται σε περιληπτικά ιστορικά γεγονότα που αφορούν την Σπάρτη τα οποία προσπαθεί να ακολουθήσει με τη σειρά. Στο δεύτερο μέρος ξεκινά την περιήγηση της Λακωνίας ξεκινώντας από την Σπάρτη και σιγά σιγά εκτείνεται σε άλλες μεγάλες πόλεις της Λακωνίας. Το τρίτο μέρος είναι πιο περιληπτικό, καθώς αφιερώνει σύντομες παραγράφους στις μικρές πόλεις, τους δρόμους που τις συνδέουν και ένα κομμάτι του είναι αφιερωμένο στην γεωγραφία της περιοχής.

Ιστορία

Αν και ο κύριος στόχος του Πausanias είναι να παρουσιάσει μια πλήρη απογραφή των μνημείων κάθε πόλης, συνοδεύει τακτικά τις περιγραφές του με ιστορικές σημειώσεις που αφορούν τους λαούς και τις πόλεις μιας περιοχής. Αυτά συχνά εκτείνονται, παρά τη δευτερεύουσα λειτουργία τους στο πλαίσιο της περιήγησης για το *βιβλίο III* σε μεγάλο βαθμό. Στην πραγματικότητα, περισσότερο από το ήμισυ αυτού του βιβλίου αφιερώνεται στην ιστορία της σχετικής περιοχής. Η ιστορία χρονολογείται από την βασιλεία του Λέλεγα και ανάγεται ως την εποχή της ρωμαϊκής κατάκτησης και γίνεται αναφορά στον Γαίο Ιούλιο Ευρυκλή.

Πολύ ενδιαφέρουσες είναι επίσης, οι πληροφορίες της Ιστορίας σχετικά με την εξόρυξη ορυκτών σε σχήμα βοτσάλων των ποταμών στις Κροκεές⁴⁸ και πληροφορίες σχετικά με τον γυναικείο πληθυσμό στην γιορτή των Γερόνθρων.⁴⁹ Τέλος, οι λατρείες πολλών πόλεων αποτελούν αντικείμενο σύγχρονης πληροφόρησης. Ο Πausanias δίνει μια σκόπιμα συνοπτική περίληψη των ιστορικών γεγονότων, τονίζοντας περισσότερο τα γεγονότα που οι προκάτοχοί του έχουν αναπτύξει λιγότερο. Η αφήγησή του είναι επομένως, σε ορισμένα σημεία, μοναδική και τα κενά του μπορούν να καλυφθούν χάρη στον Όμηρο, τον Ηρόδοτο, τον Πολύβιο, τον Λίβιο, τον Πλούταρχο ή τον Αππιανό που ο Πausanias δεν παραθέτει, σύμφωνα με την τρέχουσα συνήθεια των συγγραφέων της Αυτοκρατορίας.⁵⁰

Ο Πausanias πιστεύει ότι ο λαός δεν ευθύνεται για τις πράξεις μιας κακής εξουσίας. Για παράδειγμα, ο λαός της Σπάρτης απαλλάσσεται από κάθε ευθύνη για τα εγκλήματα

⁴⁸ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις*, III. 21,4.

⁴⁹ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις*, III. 22,6.

⁵⁰ Ορισμένα αποσπάσματα από το έργο του Πausanias έχουν εισαχθεί στο κείμενο εκ των υστέρων, γεγονός που εξηγεί τις συγχύσεις και τις ασυνέπειες στην περιγραφή του.

του βασιλέα του Κλεομένη Γ', επειδή «ο Κλεομένης μετέτρεψε το πολίτευμα από βασιλεία σε τυραννία» (VIII 27, 16).⁵¹

Επίσης, ο Πausanías πρέπει να είχε διαβάσει και να είχε χρησιμοποιήσει ορισμένες από τις βιογραφίες του του Πλούταρχου, όπως αποδεικνύεται από την προφανή ηθικοποιητική πρόθεση της αφήγησής του. Μια τέτοια παρατήρηση εξηγεί τη μικρή προσοχή που δίνει ο Πausanías στις λεπτομέρειες και, κατά συνέπεια, τα λάθη και τις συγχύσεις που παρατηρούνται στο έργο του, συμπεριλαμβανομένου του βιβλίου III. Πολλοί ιστορικοί κατηγορήσαν τον Πausanία για την πλήρη έλλειψη μεθόδου και ιστορικού πνεύματος, αμφισβητώντας την αξιοπιστία της μαρτυρίας του και επισημαίνοντας τα λάθη, τις παραμορφώσεις των προηγούμενων πηγών, τις συγχύσεις ή τα κενά που έχουν επίσης επισημανθεί για την Λακωνία. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο Πausanías δεν σκόπευε να κάνει το έργο ενός ιστορικού και είναι χαρακτηριστικό ότι κανένα ιστορικό θέμα δεν τον απασχόλησε ποτέ. Είναι πολύ σπάνια ο άμεσος μάρτυρας των γεγονότων και η εκδοχή του για τα γεγονότα ή η μέθοδος του δεν μπορεί να αξιολογηθεί σύμφωνα με την παραδοσιακή ιστοριογραφία, επειδή γράφει με εντελώς διαφορετικό πνεύμα.⁵²

Στην περιγραφή των διαφόρων πόλεων, οι εισαγωγικές σημειώσεις αφθονούν στους θρύλους σχετικά με τη δημιουργία τους και ιδιαίτερα τα χαρακτηριστικά της ιστορίας τους. Σύντομες ιστορικές ή μυθολογικές αναφορές προηγούνται μερικές φορές από την περιγραφή ορισμένων μνημείων ή λατρειών.⁵³

Όσον αφορά τη στάση του Πausanία έναντι της Ρώμης, οι απόψεις ποικίλουν. Μερικοί πιστεύουν ότι ο Πausanías ήταν εχθρικός προς αυτήν ενώ άλλοι, αντίθετα, ότι ήταν ευνοϊκός ως προς τη Ρώμη. Πιο διακριτική όμως, είναι η άποψη εκείνων που υποστηρίζουν ότι ο Πausanías δεν εκφράζει ανοιχτά την εχθρότητα του προς τους Ρωμαίους - ενώ το κάνει για τη Μακεδονία - αλλά ότι η αφήγησή του είναι γεμάτη δυσαρέσκεια και «μυστική πικρία» σύμφωνα με την Heer⁵⁴ αυτή η δυσαρέσκεια είναι

⁵¹ Christian Habicht. (επιμ. Γ. Α. Πικουλός), *Ο Περιηγητής Πausanίας. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Ινστιτούτο του Βιβλίου Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2010, σελ. 172.

⁵² Christian Habicht. (επιμ. Γ. Α. Πικουλός), *Ο Περιηγητής Πausanίας. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Ινστιτούτο του Βιβλίου Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2010, σελ. 187.

⁵³ Πausanías, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 16 και Πausanías, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 16, 10.

⁵⁴ Joyce Heer, *La Personnalité de Pausanias*, 1979, Les Belles Lettres, σελ. 17-35.

εμφανής στην περιγραφή των εκθέσεων της Αχαϊκής Συμπολιτείας και των ανυπόμονων μελών της κατά το πρώτο μισό του δέκατου ένατου αιώνα.

Ο Πausανίας δεν παρουσιάζει ενίοτε, όπως ισχυρίζεται ο Palm, τους Ρωμαίους ως ελευθερωτές. Απλώς αναφέρει ότι οι Ρωμαίοι εμπόδισαν την κατάληψη της Αθήνας από τον Μακεδόνα βασιλέα το 200 π.Χ και ότι αντάμειψαν τη φωκική πόλη Ελάτεια για τη γενναία αντίσταση της κατά των δυνάμεων του Μιθριδάτη το 87 π.Χ. Παρόλο που ο Πausανίας θεωρούσε βαρβάρους τόσο τους Μακεδόνες όσο και το Βασίλειο του Πόντου, που είχαν επιτεθεί σε αυτές τις πόλεις, δεν θεωρεί τους Ρωμαίους καλύτερους απ' αυτούς και ούτε παίρνει το μέρος τους.

Θρύλοι και λατρείες.

Η Περιήγηση, και ειδικά στο βιβλίο ΙΙΙ, είναι, από κάθε άποψη, η βασική πηγή όσον αφορά τις λατρείες των Λακωνικών πόλεων. Ο Πausανίας δίνει μια περιγραφή των ιερών, των ναών και άλλων τόπων λατρείας χωρίς να παραλείπει να προσθέσει λεπτομέρειες για τους θρύλους και την ιστορία κάθε λατρείας, ή γιορτών. Έτσι στην Σπάρτη⁵⁵, στην Θεράπνη⁵⁶ και σε πολλές άλλες πόλεις, άντλησε πληροφορίες από την τοπική κοινότητα για την εξήγηση της ιδιαιτερότητας ορισμένων λατρειών και παραδόσεων. Μερικές φορές ο Πausανίας παρουσιάζει διάφορες εκδόσεις του ίδιου μύθου χωρίς να προσδιορίζει τις πηγές. Το ίδιο ισχύει και για την προέλευση των ονομάτων.

Ο Πausανίας αναφέρει ότι στη αγορά της Σπάρτης υπάρχει ένας ναός του Καίσαρα και ένας ναός του Αυγούστου και προσθέτει για τον τελευταίο ότι «ξεπέρασε τον πατέρα του σε αξιώματα και δύναμη».⁵⁷ Επίσης αναφέρει ότι το όνομα του Αυγούστου στη γλώσσα των Ελλήνων σημαίνει σεβαστός.

Ωστόσο, η αφήγηση του για τους θρύλους και τις λατρείες είναι συνοπτική ακόμη και για πόλεις όπως η Σπάρτη και τις Αμύκλες στις οποίες αφιερώνει μεγαλύτερη ανάπτυξη. Απλώς επισημαίνει πολλά ιερά και μνημεία σε συνδιασμό με συνοπτικές παρατηρήσεις – ιερά όπως του Μάρωνα και του Αλφίου⁵⁸ ο οποίος φαίνεται ότι μετά

⁵⁵ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, ΙΙΙ, 12.

⁵⁶ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, ΙΙΙ, 19, 9.

⁵⁷ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, ΙΙΙ, 11, 4.

⁵⁸ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, ΙΙΙ, 12, 9.

τον Λεωνίδα ήταν ο καλύτερος πολεμιστής στην Μάχη των Θερμοπυλών.⁵⁹ Στο Κάρναιο αναφέρει το άγαλμα του Αφεταίου.⁶⁰ Είναι χαρακτηριστικό να επισημανθεί ότι γίνονται αναφορές σε χάλκινα αγάλματα θεοτήτων, όπως του Ηρακλή και του Υπάτου Δία. Άλλες θεότητες, από την άλλη πλευρά, αναφέρονται μόνο με λίγες λέξεις.

Ως προς την περιγραφή των λατρειών των Πελοποννησιακών πόλεων, το έργο του Πausανία παραμένει μια μοναδική και αναντικατάστατη πηγή που επιβεβαιώνεται από λογοτεχνικά, επιγραφικά, νομισματικά και αρχαιολογικά στοιχεία. Το θρησκευτικό του πανόραμα παραμένει, σε γενικές γραμμές, σωστό και αντιστοιχεί σύμφωνα με τον Σαραντάκο στη σημασία των πόλεων υπό την Αυτοκρατορία.⁶¹

Περιγραφή μνημείων

Η περιγραφή των μνημείων της πόλης της Σπάρτης ξεκινά με τα μνημεία της αγοράς, συνεχίζει στην κεντρική πόλη⁶², και τελειώνει με τα μνημεία της ακρόπολης. Σε αντίθεση με άλλα σημεία του βιβλίου III, η απογραφή των τοπογραφικών περιέργων δεν προκύπτει τυχαία. Είναι οργανωμένο σύμφωνα με τις κύριες αρτηρίες επικοινωνίας που ακολουθεί ο Πausανίας, χωρίς ωστόσο να σημειώνει κάθε φορά τις μικρές παρακάμψεις του δρομολογίου του.

Από την άλλη πλευρά, η περιγραφή των μικρότερων πόλεων⁶³ ακολουθεί μια φυσική σειρά, ξεκινώντας από τα μνημεία που συναντά έξω από τα τείχη, μπροστά από τις πύλες της εκάστοτε πόλης και μετά στον δρόμο που οδηγεί στην ακρόπολη της. Τέλος, κανένα σχέδιο και συχνά καμία τοπογραφική λεπτομέρεια δεν συνοδεύει τον κατάλογο των μικρότερων πόλεων της Λακωνίας. Ο αριθμός και η σημασία των ιερών που είναι αφιερωμένα σε μια συγκεκριμένη θεότητα, η εποχή της λατρείας τους - που συνήθως υποδεικνύεται από την παρουσία ενός «ξοάνου» - τονίζουν τη θρησκευτική ιεραρχία εντός της πόλης. Ορισμένες κατασκευές, όπως βωμοί⁶⁴,

⁵⁹ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 12, 9.

⁶⁰ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 13 6.

⁶¹ Σαραντάκος, Δ. (2018). *Σχίζοντας τις γραμμές των οριζόντων - Πausανίας και Αδριανός*. (Online). Available: <https://sarantakos.wordpress.com/2018/12/18/orizon-11/> (2018, December)

⁶² Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 12-17.

⁶³ Πausανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, Αμύκλες (18, 7-8), Θεράπνη (19-20), Έλος (20, 6)

⁶⁴ π.χ. Ακρόπολη της Σπάρτης (17, 6) και Αγορά της Σπάρτης (11, 5).

αναφέρονται μόνο στο πλαίσιο της τοπογραφικής τους περιγραφής για να βοηθήσουν καλύτερα τον προσανατολισμό του επισκέπτη.

Ο Πανσανίας αφιερώνει λίγες γραμμές για τις μικρές πόλεις. Οι περιγραφές, εξαιρετικά σύντομες, δεν ακολουθούν κανένα σχέδιο και, με ορισμένες εξαιρέσεις, δεν περιγράφουν λεπτομερώς τα μνημεία τους. Οι λατρείες και τα κτίρια απαριθμούνται απλώς. Ο Πανσανίας είναι πολύ λιγότερο σαφής όταν μιλά για εγκαταλελειμμένες πόλεις ή χωριά. Στην πλειονότητα των περιπτώσεων θεωρεί ότι είναι άχρηστο να δοθούν τοπογραφικές λεπτομέρειες σχετικά με αυτές ή να περιγραφούν τα ερείπια τους επομένως είναι σίγουρο ότι δεν τις επισκέφτηκε.⁶⁵ Αξιοσημείωτη είναι η παράλειψη ορισμένων πόλεων. Αυτές οι παραλείψεις είναι κατανοητές για παλιές πόλεις που είχαν εγκαταλειφθεί από καιρό, ενώ εντυπωσιακές είναι οι πληροφορίες που δίνονται για πόλεις εκείνης της περιόδου όπως το Γύθειο, στο οποίο ο Πανσανίας αφιερώνει αρκετές παραγράφους.⁶⁶

Βιργίλιος

Ο Πόπλιος Βιργίλιος Μάρων, ο οποίος αποκαλείται συνήθως Βιργίλιος, ήταν αρχαίος Ρωμαίος ποιητής της περιόδου του Οκταβιανού Αύγουστου. Η *Αινειάδα* αποτελεί το σημαντικότερο έργο του Βιργίλιου. Το προπαγανδιστικό αυτό έργο τού ανατέθηκε από τον Αύγουστο, τον πρώτο Ρωμαίο Αυτοκράτορα.. Η *Αινειάδα* αποτελεί έπος μεγάλης ιστορικής σημασίας. Το έργο ολοκληρώθηκε σε διάστημα περίπου δέκα ετών και περιγράφει μέσα σε συνολικά δώδεκα τόμους το ηρωικό έπος του Αινεία, ο οποίος μετά την πτώση της Τροίας, ταξιδεύει και φθάνει μετά από πολλές περιπέτειες στην Ιταλία, όπου και ιδρύει τη Ρώμη. Τα έξι πρώτα βιβλία της *Αινειάδας* είναι γραμμένα στο πρότυπο της Οδύσσειας του Ομήρου, ενώ τα υπόλοιπα έξι ακολουθούν το παράδειγμα της Ιλιάδας.

Η *Αινειάδα* συμβόλισε ουσιαστικά την ιστορική αποστολή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και για το λόγο αυτό προωθήθηκε ως εθνικό έπος από το αυγούστειο καθεστώς. Γι' αυτό και σε πολλά σημεία της ο ποιητής παραλληλίζει τα κατορθώματα του Αινεία με αυτά του Αυγούστου.

⁶⁵ Ο Πανσανίας δεν διστάζει να επισκεφτεί μη προσβάσιμες τοποθεσίες όταν πιστεύει ότι υπάρχει κάτι «άξιον λόγου» για να δει και να περιγράψει.

⁶⁶ Πανσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, III, 21, 6.

Στην *Αινειάδα*, δεν υπάρχουν πληροφορίες που αφορούν την Σπάρτη συγκεκριμένα αλλά γίνεται μια αναφορά στην Ναυμαχία του Ακτίου στην οποία συμμετείχαν οι Σπαρτιάτες από την πλευρά του νικητή, του Αυγούστου. Στο βιβλίο VIII, ο Αινείας οραματίζεται το μέλλον της Ρώμης και τις μεγάλες νίκες της. Εκεί βλέπει την Ναυμαχία του Ακτίου όπου ηγήθηκε ο Αύγουστος με τον Αγκρίππα εναντίον του Μάρκου Αντωνίου και της Κλεοπάτρας. Στο πλευρό του Αυγούστου ήταν και ο Σπαρτιάτης Ευρυκλής, αργηγός των Σπαρτιατών, και καταδίωξε τον Αντώνιο, τον κύριο αντίπαλο του Αυγούστου και της Ρώμης. Επομένως, οι Σπαρτιάτες αποτελούν μέρος αυτής της μεγάλης μάχης που άλλαξε την ιστορία του Δυτικού Κόσμου και μάλιστα έχουν έναν σημαντικό ρόλο σ' αυτήν.⁶⁷

Μάρκος Αυρήλιος

Ο Μάρκος Αυρήλιος κυβέρνησε ως Ρωμαίος Αυτοκράτορας από το 161 μ.Χ. έως το 180 μ.Χ. Ήταν ο τελευταίος από τους "Πέντε Καλούς Αυτοκράτορες" και θεωρείται επίσης ως ένας από τους σημαντικότερους στωικούς φιλοσόφους. Ο αυτοκράτορας έγραψε το περίφημο έργο «*Τα Είς εαυτόν*», στα ελληνικά, κατά τη διάρκεια των εκστρατειών του. *Τα Είς Εαυτόν* είναι ένα πνευματικό ημερολόγιο. Σε καιρό εκστρατείας, στην πρώτη γραμμή του πολέμου, μέσα σε ένα αντίσκηνο, ο συγγραφέας κατέγραφε τους συλλογισμούς του, κρατούσε σημειώσεις, έδινε στον εαυτό του συμβουλές, τον εμψύχωνε με τη δύναμη της φιλοσοφίας.

Δεν σκόπευε να τα δημοσιεύσει. Έγραφε για να κρατηθεί δυνατός. Δεν πίστευε στην υστεροφημία και ότι θα τον θυμάται κανείς. Διαβάζοντας το έργο του, καταλαβαίνει κανείς ότι το έργο του περιλαμβάνει αυστηρές εφαρμογές της στωικής οντολογίας, επιστημολογίας και ηθικής φιλοσοφίας.

Στο έργο αυτό, γίνεται μια πολύ σημαντική αναφορά για τους Σπαρτιάτες.

Στο βιβλίο ΙΑ', ο Μάρκος Αυρήλιος αναφέρει:

«Οι Λακεδαιμόνιοι στα θεάματα τοποθετούσαν τις θέσεις των ξένων στην σκιά, ενώ οι ίδιοι κάθονταν όπου τύχαινε.»⁶⁸

⁶⁷ Βιργίλιος, *Αινειάδα*, VIII, 671-731ff.

⁶⁸ Μάρκος Αυρήλιος, *Τα Είς Εαυτόν*, XI, 24.

Αυτή η πληροφορία είναι πολύ σημαντική γιατί προφανώς αναφερόταν στους κατοίκους της εκρωμαϊσμένης Σπάρτης. Επίσης, τα θεάματα που αναφέρει είναι πολύ πιθανό να είναι τα Κάρνεια, τα Υακίνθια και οι Γυμνοπαιδίες στα οποία πήγαιναν όπως μας πληροφορεί κάθε χρόνο να τα δουν μέχρι και ξένοι. Στο σημείο αυτό παρατηρεί κανείς την συμπεριφορά που είχαν οι Λακεδαιμόνιοι ως προς τους ξένους εκείνη την εποχή. Και αυτή είναι η εικόνα πολύ φιλόξενων ανθρώπων οι οποίοι καλοδεχόνταν τους ξένους στην πόλη τους.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, ο Μάρκος Αυρήλιος έγραφε το έργο αυτό για τον εαυτό του. Για να κρατηθεί δυνατός. Επομένως αυτό το μικρό απόσπασμα το έγραψε για να θύμισε στον εαυτό του να είναι ευγενικός και συμπονετικός με τους ξένους σε μια περίοδο της ζωής του που πιθανώς να ήταν πολύ πιεστική καθώς έλειπε συνεχώς σε εκστρατίες εκτός συνόρων της αυτοκρατορίας.

Niccolò Machiavelli

Ο Niccolò Machiavelli ήταν Ιταλός διπλωμάτης, πολιτικός, ιστορικός, ανθρωπιστής και συγγραφέας της περιόδου της Αναγέννησης. Μελέτησε κλασικούς συγγραφείς και ιστορία και στη συνέχεια συνδύασε τις εμπειρίες και τα διαβάσματά του και συνέγραψε σειρά βιβλίων πολιτικού και ιστορικού περιεχομένου, αλλά και θεατρικά έργα.

Τα γνωστότερα έργα του είναι τα «*Discorsi Sopra La Prima Deca Di Tito Livio*» και ο «*Ο Ηγεμόνας*», σύμφωνα με το οποίο όλα τα μέσα μπορούν να χρησιμοποιηθούν προκειμένου να διατηρηθεί η εξουσία.

Για το έργο του *Discorsi* επέλεξε τον Τίτο Λίβιο και όχι τον Κικέρωνα, ως το βασικό του μοντέλο.⁶⁹ Η σκέψη του αντανάκλούσε τις ανησυχίες μιας διαφορετικής εποχής, αλλά η βασική αντίληψή του για την ελευθερία παρέμεινε πολύ ρωμαϊκή. Αυτό σήμαινε πάνω απ' όλα τη δημοκρατία (*Repubblica*), της οποίας οι νόμοι και η πειθαρχία είχαν διατηρήσει την αρετή των πολιτών (*virtù*) καλύτερα. Αλλά ο Machiavelli επαίνεσε επίσης τη Σπάρτη και τη Βενετία για τη σταθερότητα των νόμων τους. Ο Machiavelli συνέδεσε την έννοια της μικτής διακυβέρνησης με τον Λυκούργο, αλλά επικεντρώθηκε κυρίως στη Ρώμη και τη συμβατότητα των ρωμαϊκών θεσμών με την ελευθερία μετά την ανατροπή των βασιλέων. Η τέλεια δημοκρατία της Ρώμης (*Repubblica perfetta*) εμφανίστηκε μόνο όταν οι άνθρωποι (*popoli*) απέκτησαν ένα μερίδιο δημόσιας εξουσίας. Για τον Machiavelli, η σημαντικότερη διάκριση μεταξύ Ρώμης και Σπάρτης ήταν ότι στην Σπάρτη ήταν μεγαλύτερος ο αριθμός των πολιτών που είχαν ισότητα μεταξύ τους ενώ στην Ρώμη ήταν μικρότερος. Ο Machiavelli θεωρούσε τους ανθρώπους καλύτερους φύλακες της ελευθερίας (*libertà*), επειδή έχουν λιγότερες ευκαιρίες να σφετεριστούν την κυριαρχία προς όφελός τους και θέλουν μόνο να παραμείνουν ελεύθεροι και να αποφύγουν την κυριαρχία των άλλων.

⁶⁹ Niccolò Machiavelli, *Discorsi sopra la prima deca di Tito Livio*. Στο Ezio Raimondi (Επιμ.), *Opere di Niccolò Machiavelli*, Μιλάνο, 1966-2013. σελ. 127–128.

Τρίτο Κεφάλαιο:

Ο Ευρυκλής της Σπάρτης

Η πιο αξιοσημείωτη προσωπικότητα στην ιστορία της Ελλάδας την εποχή της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας είναι ο Σπαρτιάτης, Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Ο Ευρυκλής, ως σύμμαχος του Οκταβιανού⁷⁰, ηγήθηκε της σπαρτιατικής δύναμης εναντίον του Αντωνίου στο στην ναυμαχία του Άκτιου.⁷¹ Ωστόσο, προτού αναφερθούμε σε αυτόν και την ναυμαχία του Ακτίου, θα μιλήσουμε για πατέρα του Ευρυκλή και την σχέση του με τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα, θείο και θετό πατέρα του Οκταβιανού.

Αυτό που συνδέει την παλαιότερη ιστορία των Ευρυκλειδών με το ρωμαϊκό κόμμα των *populares* (λαϊκών), στο οποίο άνηκε ο Γάιος Ιούλιος Καίσαρας, ήταν οι σχέσεις του κόμματος των *populares* με τον πατέρα του Ευρυκλή, τον Λαχάρη, ο οποίος ήταν στρατηγός του Κοινού των Ελευθερολακώνων το 76 ή 75 π.Χ.⁷²

Ο Λαχάρης γνώριζε καλά τον Γάιο Ιούλιο Καίσαρα. Αν και δεν αποδεικνύεται από κάποια επιγραφή, είναι σχεδόν βέβαιο μέσα από τα ιστορικά γεγονότα. Δεν είναι μόνο η κοινή πολιτική τοποθέτηση και οι φίλοι που συνέβαλαν σ' αυτό: αποφασιστική πρέπει να υπήρξε η τοπική πολιτική δύναμη του πατέρα του Ευρυκλή. Η πραγματική βάση της δυνάμεως του Λαχάρη βρίσκεται στη σχέση του με τα Κύθηρα, πιθανώς στην κατοχή μεγάλου μέρους της νήσου.⁷³

Η συνεργασία του Καίσαρα με τον Λαχάρη πρέπει να αποδοθεί επίσης στην συμμαχία του τελευταίου με μερικές από τις τοπικές αριστοκρατίες των βασιλικών οίκων της Σπάρτης. Αυτή η συνεργασία οδήγησε τους Λάκωνες στη μάχη των Φαρσάλων το 48 π.Χ.⁷⁴ με το μέρος του Καίσαρα και με την ήττα και την αποχώρηση του Πομπήιου αποκαταστάθηκε η σπαρτιατική ηγεμονία στην Πελοπόννησο. Εκείνη την περίοδο μάλιστα, ο Καίσαρας έκανε προετοιμασίες για την εκστρατεία στην

⁷⁰ Το κανονικό όνομα του Αυγούστου πριν γίνει Αυτοκράτορας.

⁷¹ Πλούταρχος, *Η ζωή του Αντωνίου*, 67.

⁷² Η αποκατάσταση της Σπάρτης από τον Λεύκιο Κορνήλιο Σύλλα στη δεσπύζουσα θέση στη Λακωνία ενδέχεται να δικαιολογήσει το τεράστιο ποσό των περιουσιακών στοιχείων που ανήκουν στους Ευρυκλείδες στα Κύθηρα, τα οποία θα μπορούσαν να ήταν η βάση των ναυτικών επιχειρήσεων του Λαχάρη.

⁷³ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.36.

⁷⁴ Τα νομίσματα που εκδόθηκαν αμέσως μετά την μάχη των Φαρσάλων αποδεικνύουν μια νέα ευημερία που επέφερε η αποκατάσταση της σπαρτιατικής ηγεμονίας και της εσωτερικής ειρήνης που πέτυχε ο Λαχάρης.

Παρθία, και πιθανώς η θέση της Σπάρτης πρέπει να ήταν ωφέλιμη γι' αυτόν καθώς η Σπάρτη ήταν η πιο ετοιμοπόλεμη πόλη της Πελοποννήσου. Επομένως ήταν η μόνη τοπική δύναμη που θα μπορούσε να αναλάβει τον έλεγχο των λιμανιών που προορίζονταν ως βάσεις ανεφοδιασμού του εκστρατευτικού σώματος. Έτσι, η δράση του Λαχάρη είχε ως αποτέλεσμα την επακόλουθη σταθερή αφοσίωση της Σπάρτης στο κόμμα του Καίσαρα. Αυτή η αφοσίωση επιβεβαιώνεται με την αυτοθυσία δύο χιλιάδων Λακεδαιμόνιων στη μάχη των Φιλίππων⁷⁵ και τον αποκεφαλισμό του ίδιου του Λαχάρη από τον Μάρκο Αντώνιο για την «πειρατική» του δραστηριότητα.⁷⁶

Πράγματι, ο εν λόγω Λαχάρης, ο οποίος θεωρούσε γενάρχες της οικογένειας του τους Διοσκούρους, είχε καταδικαστεί από τον Αντώνιο σε θάνατο για ληστρικές επιδρομές που διέπραξε σε βάρος των κατοίκων περιοχών πλησίον της Σπάρτης. Και ίσως οι πράξεις αυτές για τους Σπαρτιάτες να θεωρούντο σύμφωνες με τον πατροπαράδοτο σπαρτιατικό νόμο και ίσως ακόμη να θεωρούντο μία μορφή μεσσηνιακού πολέμου, αλλά για τον Ρωμαίο Αντώνιο ήταν πράξεις εγκληματικές κι έτσι ο Λαχάρης, που τις διέπραξε, καταδικάστηκε σε θάνατο διά πελεκισμού.⁷⁷ Αυτός είναι και ένας λόγος για τον οποίο ο Ευρυκλής ήθελε να εκδικηθεί τον θάνατο του πατέρα του. Και αυτό προσπάθησε να το πραγματοποιήσει στην Ναυμαχία του Ακτίου προσπαθώντας να ακολουθήσει τον Μάρκο Αντώνιο με το πλοίο του:

«Κατά τη ναυμαχία του Ακτίου ο Ευρυκλής πολέμησε με μεγάλη γενναιότητα επιθυμώντας να εκδικηθεί το θάνατο του πατέρα του. Όταν σε κάποια φάση της ναυμαχίας η Κλεοπάτρα έφυγε με τα εξήντα πλοία της και έγινε αντιληπτή από τον Αντώνιο, εκείνος την ακολούθησε και ανέβηκε μάλιστα στην ναυαρχίδα της την «Αντωνία». Εκείνη την στιγμή εμφανίστηκαν πλοία από τον στόλο του Οκταβιανού και άρχισαν να καταδιώκουν τους φυγάδες. Ένα από αυτά ήταν και το πλοίο του Ευρυκλή, το οποίο διακρίθηκε για την επιμονή με την οποίαν καταδίωκε τον Αντώνιο. Ο Ευρυκλής πλήρης πολεμικής μανίας έσειε με ανυπομονησία την λόγχη του και κοιτούσε προς την κατεύθυνση της ναυαρχίδας του Αντωνίου έτοιμος, μόλις θα πλησίαζε σε αποστολή βολής, να τον χτυπήσει εκτοξεύοντας τη λόγχη εναντίον του. Ήταν τόσο

⁷⁵ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, Βρούτος, XLI, 8.

⁷⁶ Σταϊνχάουερ, Γ. , *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης*, τόμος Α', Αθήνα 1989, σελ.42.

⁷⁷ Σταϊνχάουερ, Γ. , *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης*, τόμος Β', Αθήνα 1989, σελ.712-715.

μεγάλη η επιμονή του Ευρυκλή στο να καταδιώκει το πλοίο του Αντωνίου, ώστε ο τελευταίος με αγανάκτηση κραύγασε απευθυνόμενος προς τον διώκτη του:

- Τις ο διώκων Αντώνιον;

Για να λάβει ευθύς αμέσως την απάντηση:

- Ευρυκλής ο Λαχάρους, τη του Καίσαρος τύχη τον του πατρός εκδικών θάνατον.

Τελικά όμως δεν κατόρθωσε ο Ευρυκλής να πλήξει τη ναυαρχίδα, αλλά κυρίευσε το δεύτερο μετά τη ναυαρχίδα διοικητικό πλοίο, το οποίο λαφυραγώγησε καθώς και άλλο ένα πλοίο, εντός του οποίου βρισκόντουσαν πολυτελή σκεύη και πράγματα μεγάλης αξίας.»⁷⁸

Μετά την μάχη του Ακτίου ο Ευρυκλής επιστρέφει με την στρατιωτική δύναμη των Λακαϊδαιμονίων και δεν συνοδεύεται μόνο από την φήμη των πολεμικών κατορθωμάτων. Στη συνέχεια, ο Αύγουστος τίμησε περαιτέρω τους Σπαρτιάτες δίνοντάς τους τα Κύθηρα, την Θούρια και την Καρδαμύλη⁷⁹ και στον Ευρυκλή απονεμήθηκε η ρωμαϊκή ιθαγένεια δίνοντας του τον τίτλο “Γάιος Ιούλιος”. Ο Πλούταρχος μάλιστα, παραλληλίζει την ιστορία του με αυτή του Οκταβιανού.⁸⁰

Έτσι, ο Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής είναι ο πρώτος Λακεδαιμόνιος που αποκτά ρωμαϊκή υπηκότητα. Ως αρχηγός της Σπαρτιατικής οικογένειας των Ιουλίων αποτελεί σύνδεσμο, μέσω του οποίου πραγματοποιείται η πελατειακή σχέση του αυτοκράτορα με την πόλη. Παρά την προϋπάρχουσα φιλία του Ιούλιου Καίσαρα με τον πατέρα του Ευρυκλή είναι βέβαιο ότι ο Λαχάρης δεν υπήρξε ποτέ ρωμαίος πολίτης. Η χορήγηση της πολιτείας στον Ευρυκλή πρέπει συνεπώς να χρονολογηθεί είτε στην αμέσως προηγούμενη του Ακτίου περίοδο είτε, όπως γενικά πιστεύεται, την επαύριο της νίκης, ως ανταμοιβή για τη δράση του στην ναυμαχία. Ο Στράβων του αποδίδει τον

⁷⁸ Πλούταρχος, *Βίοι Παράλληλοι*, Αντώνιος, 9.

⁷⁹ Καργάκος, Ι. Σ. (2006), *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης*, τόμος Β', Gutenberg, Αθήνα 1989, σελ.715.

⁸⁰ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης*, τόμος Α' Αθήνα 1989, σελ.50.

τίτλο του «Ηγεμόνος των Λακεδαιμονίων» που δηλώνει κάποια θέση στρατιωτικής ή πολιτικής εξουσίας.⁸¹

Οι προϋποθέσεις που βοήθησαν την άνοδο του Ευρυκλή στο καθεστώς των Λακεδαιμονίων, δημιουργήθηκαν επίσης από τη συνεχή προσκόλληση των Σπαρτιατών στη Ρώμη κατά τους δύο προηγούμενους αιώνες και από τις επιτυχημένες επιλογές τους - σε αντίθεση με εκείνες των Αθηναίων - κατά τη διάρκεια των τελευταίων Ρωμαϊκών εμφυλίων πολέμων.

Επίσης, θεωρείται αυτονόητο ότι η φιλία του με τον Αύγουστο, καθώς και η μετέπειτα ηγεμονία του στην Σπάρτη και το όνομα του Γάϊου Ιούλιου Ευρυκλή, οφείλονταν όχι μόνο στην παρουσία του, αλλά και στην παρουσία όλων των Ελλήνων που βρίσκονταν από την πλευρά του μελλοντικού αυτοκράτορα Αυγούστου στη ναυμαχία του Ακτίου.

Είναι λογικό επομένως να υποθέσουμε ότι ο Ευρυκλής ίδρυσε την δυναστεία του στη Σπάρτη μέσω της εύνοιας του Οκταβιανού, λίγο μετά τη ναυμαχία του Ακτίου. Περαιτέρω επιβεβαίωση της πρώιμης αποκατάστασης του Ευρυκλή ενδέχεται να βρίσκεται σε ένα απόσπασμα του Στράβωνα στο οποίο οι Σπαρτιάτες λέγεται ότι προεδρεύουν της νεοσυσταθείσας Ακτίας.⁸² Επίσης, ο Οκταβιανός επέλεξε τους Σπαρτιάτες, χωρίς αμφιβολία, λόγω του καταφυγίου που παραχωρήθηκε από αυτούς στη Λιβία⁸³ και λόγω της υποστήριξης που του παρείχαν στο Ακτιο.⁸⁴

Ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά για την οικογενειακή κατάσταση του Ευρυκλή. Λόγω της υψηλής κοινωνικής του θέσης του, του πλούτου του, της πολιτικής επιρροής, αλλά και της φιλίας του Αυγούστου, έχει υποτεθεί η προέλευση του από την σπαρτιατική αριστοκρατία, ακόμα και από τα βασιλικά γένη της Σπάρτης.

Στο σημείο αυτό αξίζει να βάλουμε μια παρένθεση και αναφερθούμε στον πατέρα του Ευρυκλή και τον ρόλο που είχε στην διαμόρφωση της Ρωμαϊκής Σπάρτης πριν τον θάνατο του.

⁸¹ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα, σελ.200.

⁸² Στράβων, *Γεωγραφικά*, VI. 5.5.

⁸³ Η Σπάρτη είχε παραχωρήσει καταφύγιο στη Λιβία και στον νεαρό Τιβέριο μετά τον πόλεμο του Περουσίου (Κάσσιος Δίων, 54, 7, 2).

⁸⁴ Allen M. Ward –Fritz M. Heichelheim – Cedric A. Yeo, *Οι Ρωμαίοι*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003-2008, σελ.309.

Η ηλικία του Ευρυκλή πρέπει να ήταν ίδια με αυτή του Αυγούστου. Πρέπει να ήταν περίπου 30 ετών κατά την διάρκεια της Ναυμαχίας του Ακτίου (πράγμα που συμφωνεί με την ηλικία των παιδιών του, 7 με 12 ετών το πολύ) καθώς η εποχή του θανάτου του Ευρυκλή συμπίπτει με τον θάνατο του Αυγούστου. Άρα η γέννηση του πρέπει να τοποθετείται 10 χρόνια μετά τη στρατηγία του Λαχάρους όταν ο τελευταίος θα ήταν πλέον ηλικίας 40 ετών ή και μεγαλύτερος.⁸⁵

Ο εν λόγω Ευρυκλής, που η ιστορία της Σπάρτης κατά την περίοδο αυτή έχει συνδεθεί με την προσωπική του ζωή, ήταν μια προσωπικότητα αντιφατική. Ένας μικρός Αλκιβιάδης της εποχής. Στηριζόμενος στον πλούτο που του εξασφάλισε η κατοχή των Κυθήρων και στην εύνοια του Αυγούστου, κατέστη δυνάστης της Σπάρτης, ένας τοπάρχης που ήθελε να προβάλλεται εντός και εκτός της Πελοποννήσου και την ικανότητα του να ραδιουργεί εις βάρος άλλων ισχυρών της εποχής.⁸⁶

Ο Ευρυκλής, πράγματι απολάμβανε την εύνοια του Αυγούστου και έκανε κατάχρησή της σε πολλές περιπτώσεις για ίδιον όφελος. Η προσωπική του ιστορία παρέχει πολύτιμα αποδεικτικά στοιχεία για την πολιτική του Αυγούστου προς τις πόλεις και τις δυναστείες της Ανατολής. Εξάλλου, ο Στράβων ο γεωγράφος, σύγχρονος του Ευρυκλή, τον αποκαλεί «ο καθ' ημάς των Λακεδαιμονίων ηγεμών»⁸⁷ και αναφέρεται στην «επιστασία» του.⁸⁸

Ο Στράβων χρησιμοποιεί σε κάποιο σημείο τον όρο του «επιστάτη» και για τον αυτοκράτορα Τιβέριο.⁸⁹ Ανεξάρτητα από την ακριβή σημασία του όρου, η δύναμη του Ευρυκλή ήταν σημαντική. Ο Weil απέδειξε με νομισματικά ευρήματα ότι ο Ευρυκλής κατείχε μια μοναδική εξουσία στη Σπάρτη, την οποία κατείχε αργότερα και ο γιος του.⁹⁰ Παρατηρείται ότι, παρόλο που υπάρχει αφθονία σπαρτιατικών

⁸⁵ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.7.

⁸⁶ Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β'*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.715.

⁸⁷ Στράβων, Γεωγραφικά, VI. 5,1.

⁸⁸ Στράβων, Γεωγραφικά, VI. 5,5.

⁸⁹ Στράβων, Γεωγραφικά, VI, 3,4.2.

⁹⁰ Ο Weil συνεπέρανε ότι ο Ευρυκλής ήταν αρχιερέας του Αυγούστου. K. M. T. Chrimes, Kathleen Mary Tyrer Chrimes Atkinson, *Ancient Sparta: A Re-examination of the Evidence*, Manchester University Press, Manchester 1999.

νομισμάτων από την περίοδο πριν από τη ναυμαχία στο Άκτιο, κανένα δεν φέρει το όνομα του Λαχάρεως, πατέρα του Ευρυκλή.

Όμως ο Ευρυκλής δεν περιόρισε την δράση του στα στενά όρια της Λακωνικής και της Πελοποννήσου, αλλά για μεγάλο διάστημα έζησε κοντά στον Αρχέλαο, βασιλιά της Καππαδοκίας. Μετά έζησε κοντά στον φιλέλληνα ηγεμόνα της Ιουδαίας Ηρώδη, αλλά με τις ραδιουργίες του τον έσπρωξε να σκοτώσει τα δύο του παιδιά τον Αριστόβουλο και τον Αλέξανδρο.⁹¹

Αξίζει να αναφερθεί ένα απόσπασμα του Ευρυκλή για την επίσκεψη του στην Ιουδαία από τον Φλάβιο Ιώσιπο με σκοπό να αναδειχθεί η προσωπικότητα του:

*"Δεν πέρασε καιρός και μπήκε στην Ιουδαία άντρας πολύ πιο επιδέξιος από τα στρατηγήματα του Αρχελάου. Όχι μόνο ανάτρεψε όσα είχε εκείνος (ο Αρχέλαος) συμφωνήσει με τον Αλέξανδρο, αλλά και έγινε αίτιος του χαμού του. Ήταν Λάκωνας στην καταγωγή, με τ' όνομα Ευρυκλής, και πλησίασε τον βασιλικό οίκο (του Ηρώδη) ποθώντας χρήματα. Γιατί η Ελλάδα δεν σήκωνε πια τις πολυτελείές του. Έφερε λαμπρά δώρα στον Ηρώδη σαν δόλωμα σε κυνήγι, και αμέσως πήρε πολλαπλάσια. Δεν τον ένοιαζαν αυτά όμως, αλλά ήθελε να πουλήσει και αίμα στον βασιλικό οίκο. Διπλαρώνει λοιπόν τον βασιλιά (Ηρώδη) με κολακεία και ικανότητα λόγου, και με ψεύτικα κοπλιμένα. Αφού έμαθε γρήγορα τον χαρακτήρα του Ηρώδη, και ενεργώντας και μιλώντας μόνο για να τον ευχαριστήσει, γίνεται από τους καλύτερους φίλους του. Γιατί, και ο βασιλιάς εξ αιτίας της πατρίδας του, και όλη η αυλή του, τιμούσαν με ευχαρίστηση τον Σπαρτιάτη."*⁹²

Από την Ασία ο Ευρυκλής επέστρεψε στη Λακωνία με χρήματα πολλά, αλλά, παρά τη γενναιοδωρία του που υπηρετούσε τη ματαιοδοξία του, δεν μπόρεσε να γίνει συμπαθής. Κυρίως η κακοτροπία του αλλά και η πλεονεξία του τον έκαναν αντιπαθή τόσο στη Λακωνία όσο και στην Αχαΐα με αποτέλεσμα ένα κύμα πραπόνων και διαμαρτυριών να φτάσει στον Αύγουστο, που αναγκάστηκε να διατάξει την εξορία του περίπου το 6-7 μΧ..⁹³

⁹¹ Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β'*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.716.

⁹² Φλάβιος Ιώσηπος, *Ιουδαϊκοί Πόλεμοι, βιβλίο Α'*, κεφ. XXVI.

⁹³ Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β'*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.716.

Λίγο καιρό μετά, ο Αυτοκράτορας Αύγουστος αποκατέστησε ξανά τους Ευρυκλείδες. Αυτή την φορά όρισε ως επιστάτη τον γιο του Ευρυκλή, Γαίο Ιούλιο Λάκωνα ο οποίος εκείνη την περίοδο κατείχε ήδη μια θέση στην εξουσία της Σπάρτης.

Ο ουσιαστικός τερματισμός της εξουσίας του Ευρυκλή είναι το κεντρικό πρόβλημα στη συγγραφή της ιστορίας του Στράβωνα. Αναφέρει στο βασικό του κείμενο ότι ο Ευρυκλής προκάλεσε προβλήματα στους Σπαρτιάτες, κάνοντας κατάχρηση της φιλίας του με τον Αυτοκράτορα κατά την άσκηση της εξουσίας του πάνω τους⁹⁴ του οποίου το όνομα αναφέρεται σε δύο επιγραφές από το Γύθειο. Ωστόσο θα αναφερθούμε πιο αναλυτικά στο θέμα αυτό στην τελευταία ενότητα.

Η Ρωμαϊκή επιρροή στην Λακωνία και την Πελοπόννησο

Η ρωμαϊκή κυριαρχία και η διοικητική αναδιοργάνωση της ελληνικής χερσονήσου δεν συνοδεύονταν από αλλαγές στην οικονομική οργάνωση των πόλεων και η ενοποίηση της μεσογειακής οικονομίας που οι Ρωμαίοι είχαν επιτύχει, με ελάχιστες εξαιρέσεις⁹⁵, δεν είχαν τις ευνοϊκές συνέπειες που οραματίστηκε ο Πολύβιος.⁹⁶ Η ήττα των Ελλήνων το 146 π.Χ. στην Μάχη της Λευκόπετρας και οι δραματικές συνέπειές της, σε συνδυασμό με την αδιαφορία της Ρώμης, αποσταθεροποίησαν τις πόλεις που είχαν συμμετάσχει ενεργά στη στρατιωτική σύγκρουση.

Αν και δεν ήταν σταθερή ή μόνιμη, η φορολογία έβλαψε επίσης περιοδικά τις αδύναμες οικονομίες των πόλεων. Το χειρότερο από όλα είναι ότι δεν έγινε καμία προσπάθεια για την αναδιοργάνωση της γεωργίας και την αναζωογόνηση της βιομηχανίας, η οποία μειώθηκε γρήγορα λόγω της περιθωριοποίησης του πολιτικού και του οικονομικού ρόλου των Πελοποννησιακών πόλεων. Η διάλυση της Αχαϊκής Συμπολιτείας και ο τερματισμός της κοπής των τριών τριγώνων του Συνδέσμου μετά

⁹⁴ Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII. 5,4.

⁹⁵ Η νέα οικονομική πολιτική που επέβαλαν οι Ρωμαίοι, φαίνεται να είχε, τουλάχιστον στην αρχή, θετική επίδραση στην οικονομική ζωή των πόλεων που ευνοήθηκαν μέσω της αναδιοργάνωσης τους.

⁹⁶ Πολύβιος, *Ιστορίες*, XXXIX. 5.

το 146 π.Χ, καθώς και η κατάργηση των προνομίων της ιδιοκτησίας και του γάμου⁹⁷, τα οποία είχαν οι Αχαιοί σε όλες τις πόλεις της Πελοποννήσου, ήταν αναμφίβολα σοβαρά πλήγματα για το περιφερειακό εμπόριο και την οικονομία γενικότερα. Η καταστροφή της Κορίνθου, ενός σημαντικού εμπορικού και βιομηχανικού κέντρου της Πελοποννήσου, ήταν ένα μεγάλο πλήγμα για τις διεθνείς σχέσεις και κανένα υποκατάστατο δεν μπορούσε να αναλάβει παρόμοιο ρόλο. Έτσι, το κέντρο του εμπορίου στη Μεσόγειο είχε πλέον μεταφερθεί στη Δήλο, την Αλεξάνδρεια και τα μεγάλα λιμάνια της Μικράς Ασίας. Η οικονομία των πόλεων της Πελοποννήσου κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου βασίστηκε, όπως και σε άλλες ελληνικές πόλεις, στη γεωργία, η οποία υπέφερε κυρίως από τη μείωση του αριθμού των αγροτών και την εγκατάλειψη της γης.⁹⁸

Η μείωση του πληθυσμού των αγροτών επιδεινώθηκε ακόμη περισσότερο στις αρχές του 1ου αι. π.Χ., με την έκρηξη της πειρατείας, στους Μιθριδατικούς πολέμους και τους επακόλουθους εμφύλιους πολέμους, που οδήγησαν σε μια βαθιά ύφεση. Τα κύρια χαρακτηριστικά αυτής της ύφεσης ήταν η σταδιακή μείωση της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής καθώς και του εμπορίου, σε περιφερειακή και πολύ ευρύτερη κλίμακα. Αυτή η παρακμή δεν σταμάτησε από την παρουσία και τις οικονομικές δραστηριότητες τον 1ο αι. π.Χ. Ιταλών και Ρωμαίων εμπόρων που είχαν εγκατασταθεί σε πολλές πόλεις της Πελοποννήσου (Πάτρα, Αιγαίο, Άργος, Γύθειο, Μεσσηνία, Μεγαλόπολη, Ηλεία). Οι οικονομικές δραστηριότητες αυτών των ομάδων αναβίωσαν ορισμένους τομείς και δημιούργησαν πλούτο για τους μετανάστες, αλλά η προστιθέμενη αξία στην οικονομία των πόλεων ήταν αναμφίβολα ελάχιστη. Αυτό οφειλόταν όχι μόνο στην ανύπαρκτη συμμετοχή του αυτόχθονος πληθυσμού ή στην αρπακτική φύση των Ρωμαίων διαπραγματευντών, οι οποίοι είχαν αποκλειστικό έλεγχο των κυρίως εμπορικών και τραπεζικών δραστηριοτήτων στην Ανατολή, αλλά και στο γεγονός ότι οι Πελοποννησιακές πόλεις δεν παρήγαγαν αρκετό πλεόνασμα για εξαγωγές μεγάλης κλίμακας. Ως εκ τούτου, δεν μπορούσαν να ανταγωνιστούν λόγω μεγέθους, πόρων και τοποθεσίας με άλλες περιοχές που ήταν πιο εύφορες ή πιο

⁹⁷ Πολύβιος, *Ιστορίαι*, XXXIX, 5, 2-3 και Πανσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, VIII, 30, 9.

⁹⁸ Ο Πολύβιος, *Ιστορίαι*, XXXVI, 17, 5-7, θεώρησε ότι η μείωση του πληθυσμού οφειλόταν στο χαμηλό ποσοστό γεννήσεων. Ο Στράβων (*VIII*, 7, 3 και στην *Αρκαδία VIII*, 8, 1) και ο Πλούταρχος (413f-414a) συνέδεσαν τη δημογραφική παρακμή με τους συνεχείς πολέμους.

δραστήριες. Επίσης, ούτε θα μπορούσαν να επωφεληθούν από τις νέες αγορές και τις ευκαιρίες που προσφέρει το εμπόριο στο μεσογειακό πλαίσιο, που επεκτάθηκε πρόσφατα από τις ρωμαϊκές κατακτήσεις. Μέσα στο γενικό κλίμα αστάθειας και παρακμής που επικράτησε κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου, οι πόλεις έπρεπε επίσης να αντιμετωπίσουν τη συντριπτική παρουσία ή το πέρασμα του ρωμαϊκού στρατού⁹⁹, τις πρόσθετες συνεισφορές που απαιτούσαν οι στρατηγοί, την υπεξαίρεση όλων των τύπων, καθώς και την κερδοσκοπία των τοκογλόφων μεταξύ των Ρωμαίων τραπεζιτών, οι οποίοι εκμεταλλεύτηκαν τις ανάγκες επιβίωσης των πόλεων και συνέβαλαν στην εξάντληση ακόμη και των τελευταίων εναπομεινασών πηγών πλούτου. Η οικονομική ύφεση και η έλλειψη ρευστότητας κατέστησαν δύσκολο τον δανεισμό, και σε πολλές περιπτώσεις έγινε δυσβάσταχτη για την ταλαιπωρημένη τοπική οικονομία, η οποία οδηγείτο προς την πτώχευση.¹⁰⁰

Μέχρι το τέλος της λεγόμενης δημοκρατικής περιόδου της Ρώμης, η δημογραφική και οικονομική κρίση στις περισσότερες πόλεις της Πελοποννήσου επρόκειτο να πάρει τόσο δραματικές διαστάσεις που απαιτήθηκε η άμεση πολιτική παρέμβαση της Ρώμης για να αποφευχθεί η κατάρρευση που απειλούσε το δικό της σύστημα.¹⁰¹ Τα πρώτα μέτρα για τη δημογραφική και οικονομική αναβίωση της ελληνικής χερσονήσου ελήφθησαν από τον Καίσαρα (44 π.Χ.) αν και η ολοκλήρωσή τους κατέστη δυνατή από τον Οκταβιανό, του οποίου η νίκη στο Άκτιο (31 π.Χ.) οδήγησε σε μια μακρά περίοδο ειρήνης και σταθερότητας.¹⁰² Η Ρώμη εξέφρασε, για πρώτη φορά, ένα πραγματικό ενδιαφέρον για τη μοίρα αυτών των πόλεων και προσπάθησε μια νέα διοικητική και οικονομική αναδιοργάνωση προκειμένου να διευκολύνει την

⁹⁹ Η παραμονή των Ρωμαϊκών στρατευμάτων σε μια πόλη ήταν τόσο οικονομικά καταστροφική που οι πόλεις έκαναν τα πάντα για να τα αποφύγουν. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ακόμη και η πιθανότητα μιας τέτοιας ανεπιθύμητης επίσκεψης θα μπορούσε να προκαλέσει μεγάλη αναστάτωση. Χαρακτηριστική είναι μια επιγραφή από την Επίδαυρο (IG IV 12, 66), που χρονολογείται στο 74 π.Χ. χάρη στην αναφορά στο l. 25 στον Μάρκο Αντώνιο ως «του επί Κρητῶν στραταγοῦ».

¹⁰⁰ Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το εξαιρετικά υψηλό επιτόκιο του δανείου που έλαβε η πόλη του Γυθείου το 71 π.Χ. (Syll. 3 748).

¹⁰¹ Ο πληθυσμός των μεγάλων πόλεων πίεζε οικονομικά τον πληθυσμό των μικρότερων πόλεων, με αποτέλεσμα να εγκαταλειφθούν και ερημωθούν πολλές απ' αυτές τις μικρές πόλεις. Ενδεικτική είναι επίσης η κατάσταση που επικρατούσε, σύμφωνα με τον Servius Sulpicius Rufus (Κικέρων, Fam. IV. 5, 4) στις πόλεις του Κορινθιακού Κόλπου τρία χρόνια μετά τη νίκη του Ιούλιου Καίσαρα στη μάχη των Φαρσάλων στη Θεσσαλία (48 π.Χ.). Ο Servius Sulpicius Rufus παραλληλίζει τις πόλεις με πτώματα: *oppidum cadavera* - απεικονίζοντας μια ζοφερή πραγματικότητα.

¹⁰² Allen M. Ward – Fritz M. Heichelheim – Cedric A. Yeo, *Οι Ρωμαίοι*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003-2008, σελ.308.

ταχεία έξοδο από τη χρόνια παρακμή και την επιτυχή ένταξή τους στη νέα αυτοκρατορική τάξη. Αντί του πολιτικού κατακερματισμού της προηγούμενης περιόδου, εισήχθη πλέον ένα πιο συγκεντρωτικό μοντέλο, το οποίο ευνόησε ορισμένα μεγάλα περιφερειακά κέντρα όπως τη Μεσσηνία και τη Σπάρτη, στα οποία δόθηκαν πολιτικά και οικονομικά προνόμια προκειμένου να ανταποκριθούν καλύτερα στον νέο τους ρόλο. Η δημογραφική τους ανάπτυξη ενθαρρύνθηκε ή ακόμη και επιβλήθηκε όπως έγινε για την επέκταση της επικράτειάς τους και, ως εκ τούτου, της καλλιεργήσιμης γης τους. Οι πόλεις όπως η Κόρινθος και η Πάτρα, καθώς και η Σπάρτη, επωφελήθηκαν ιδιαίτερα, και οι δύο τελευταίες είχαν εδαφικά προνόμια.¹⁰³ Αυτό σημαίνει ότι οι μικρότερες πόλεις οι οποίες άνηκαν στην εκάτοστε μητροπολιτική πόλη, ήταν υποχρεωμένες να καταβάλλουν ετήσιο φόρο (*vectigalia*) από την οποία εξαρτώνταν (*civitates adtributae*).

Οι νέες μητροπολιτικές πόλεις, οι οποίες ανταγωνίζονταν η μια την άλλη, ήταν η ραχοκοκαλιά της νέας διοικητικής οργάνωσης της επαρχίας της Αχαΐας. Αποτελούσαν τις κινητήριες δυνάμεις στις οποίες βασίστηκαν η οικονομική αναβίωση και ευημερία της επαρχίας, καθώς βρίσκονταν κατά μήκος των θαλάσσιων και επίγειων εμπορικών οδών. Με τον τρόπο αυτό κατάφερναν να διασφαλίσουν τη ρωμαϊκή κυριαρχία και να διευκολύνουν τον διοικητικό και οικονομικό έλεγχο προς όφελος της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Ο πυρήνας των μητροπόλεων που καθιερώθηκε στην αρχή της αυτοκρατορικής περιόδου απέφερε γρήγορα καρπούς. Αυτή η ανάκαμψη έγινε πιο εμφανής κατά τη διάρκεια της περιόδου των Φλάβιων, ειδικά κατά τη διάρκεια της βασιλείας των Δομιτιανών, και αφορούσε όλους τους τομείς της οικονομίας. Για πρώτη φορά μετά από πολλές δεκαετίες σημειώθηκε αύξηση της γεωργικής παραγωγής που οφειλόταν όχι μόνο στην αύξηση της καλλιεργήσιμης γης, αλλά επίσης στην εισαγωγή νέων καλλιεργειών και στην εξειδίκευση ή εντατικοποίηση της παραγωγής κυρίως στις προαστιακές ζώνες. Αυτές οι τελευταίες πρακτικές παρατηρούνται πρωτίστως στο πλαίσιο των αποικιών, όπου η παρουσία μεγάλου αριθμού *villae rusticae* εξυπηρετούσε τις ανάγκες εφοδιασμού

¹⁰³ Ο αυτοκράτορας Αύγουστος τίμησε τον Ευρυκλή με την απονομή του *civitas Romana*. Του ανέθεσε επίσης την ηγεμονία πάνω στη Σπάρτη (*Στράβων, Γεωγραφικά, VIII. 5, 1 και 5, 5*), παραχωρώντας ταυτόχρονα στους Ευρυκλείδες και στη Σπάρτη ένα σύνολο προνομίων και εδαφών που εκτός από τα Κύθηρα, προηγουμένως αποτελούσαν μέρος της Μεσσηνίας (βλ. *Κάσσιος Δίων, LIV. 7, 2* για τα Κύθηρα και *Πανσανίας, Ελλάδος Περιήγησις, III. 26, 7 και IV. 31, 1-2* για την Καρδαμύλη και την Θούρια).

τροφίμων των νέων αστικών πόλεων με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Η παρουσία κελαριών με πίθους, γεωργικών εργαλείων και αποθηκευτικών χώρων και βοηθητικών χώρων (πηγάδια, λάδια και πρέσες κρασιού) που βρέθηκαν σε κάθε αγροκτήματα δείχνει ότι ο βασικός προορισμός τους ήταν αγροτικός και ότι υπήρχε εξειδικευμένη παραγωγή συνδεδεμένη με την εγχώρια αγορά. Μια παρόμοια οργάνωση παραγωγής μπορεί να παρατηρηθεί στη Σπάρτη όπου, παρά τις διαφορές στο μοντέλο σχεδιασμού, η εντατικοποίηση των γεωργικών δραστηριοτήτων μπορεί επίσης να παρατηρηθεί στην ύπαιθρο κοντά στην πόλη. Στόχος της ήταν παροχή γρηγορότερου εφοδιασμού τροφίμων με την μετατόπιση της γεωργικής παραγωγής από μια μικρή ενιαία δομή βασισμένη σε αγροκτήματα σε αγροκτηματικές δομές μεγάλου μεγέθους. Το προσωπικό που διαχειριζόταν τις *villae rusticae* βρισκόταν κάτω από την διοίκηση πλούσιων πολιτών της εκάστοτε πόλης.

Η οικονομική ανάκαμψη των πόλεων επέτρεψε τη συγκέντρωση του πλούτου και την περαιτέρω αύξηση της ζήτησης σε βασικά αγαθά, καθώς και σε διάφορα είδη πολυτελείας. Αυτό επέτρεψε την ανάπτυξη μιας ποικιλίας βιομηχανικών δραστηριοτήτων, ορισμένες από τις οποίες δεν επικεντρώνονταν αποκλειστικά στον πληθυσμό της πόλης, αλλά προορίζονταν επίσης για εξαγωγή. Ένα παράδειγμα ήταν η ακμάζουσα βιομηχανία κλωστοϋφαντουργίας στην Πάτρα, η οποία, σύμφωνα με τον Πausanias¹⁰⁴, συγκεντρώθηκε στα χέρια των γυναικών, οι οποίες χρησιμοποίησαν το λινάρι που καλλιεργήθηκε στις πεδιάδες της Ηλείας ως πρώτη ύλη τους. Παρόμοια και άλλα είδη δραστηριοτήτων αναπτύχθηκαν σε πολλές πόλεις, οι οποίες ασχολούνται με το περιφερειακό και το διεθνές εμπόριο και αποφέρουν κέρδη. Με αυτό τον τρόπο συμβάλλουν στην ανάπτυξη συναλλαγών στην περιοχή της Μεσογείου. Η συγκέντρωση του πλούτου από διάφορες γεωργικές, βιομηχανικές και εμπορικές δραστηριότητες για πρώτη φορά κατέστησε δυνατή την υλοποίηση μεγάλης κλίμακας αστικών παρεμβάσεων, εγκαταστάσεων ύδρευσης και την κατασκευή δρόμων και ωραίων δημόσιων και ιδιωτικών κτιρίων. Έτσι, η οικονομική ανάπτυξη συμβάλλει στη βελτίωση των περιφερειακών υποδομών που έδωσαν στις Πελοποννησιακές μητροπόλεις μια τεχνολογική ανάπτυξη που δεν είχαν αποκτήσει ποτέ σε τέτοιο βαθμό στο παρελθόν.

¹⁰⁴ Πausanias, *Ελλάδος Περιήγησις*, VII. 21, 14.

Η εντυπωσιακή εικόνα των Πελοποννησιακών μητροπόλεων κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου αντικατοπτρίζεται στις περιγραφές του Πausanias - τις επισκέφτηκε αμέσως μετά τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ. - και επιβεβαιώνεται από τα σωζόμενα υπολείμματα και τα πιο πρόσφατα αρχαιολογικά ευρήματα. Αυτή η εικόνα μεγαλοπρέπειας και πλούτου, που αντικατοπτρίζει την επιδεικτική φύση της τοπικής άρχουσας τάξης, καθώς και την ευημερία και τη γενναιοδωρία της αυτοκρατορίας¹⁰⁵, έρχεται σε πλήρη αντίθεση με την εικόνα της εγκατάλειψης και της παρακμής που παρουσιάζουν τα μικρά κέντρα της Πελοποννήσου.

Αυτή η αντίθεση οφείλεται σαφώς στην υποβάθμιση του πολιτικού και οικονομικού ρόλου από την αρχή της αυτοκρατορικής περιόδου. Αυτό το γεγονός διέυρνε περαιτέρω το χάσμα που τους χώριζε από τα μεγάλα κέντρα με τα προνόμιά τους, εντυπωσιάζοντας τον Pausanias που ήταν νοσταλγικός για το ένδοξο παρελθόν τους. Περιέγραψε το φαινόμενο του *agri deserti*, σε περιοχές όπως η Αρκαδία, όπου ο Δίων Χρυσόστομος παρατήρησε τεράστιες περιοχές άδειες από άτομα όπου η μόνη δραστηριότητα ήταν η κτηνοτροφία.¹⁰⁶

Η ποιμαντική οικονομία χαρακτήρισε πράγματι πολλές περιοχές, κυρίως στη Λακωνία. Αυτό αφορούσε κυρίως την εκτροφή προβάτων, αιγών και βοοειδών τόσο για τα γαλακτοκομικά προϊόντα όσο και για το μαλλί. Δεν γνωρίζουμε, ωστόσο, ποιος επεξεργαζόταν ή εμπορευόταν το μαλλί.¹⁰⁷ Η πολιτική και χωρική αναδιοργάνωση που ξεκίνησε ο Αύγουστος και οι διάδοχοί του δεν οδήγησαν σε καμία αλλαγή στην ιδιοκτησία γης, ούτε στα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα των ελεύθερων και παραποτάμων πόλεων της Πελοποννήσου. Αυτό, φυσικά, δεν συνέβαινε στο πλαίσιο των αποικιών (Κόρινθος, Δύμη, Πάτρα), των οποίων η ίδρυση όχι μόνο άλλαξε την

¹⁰⁵ Η αυτοκρατορική γενναιοδωρία ήταν πιο εμφανής υπό τον Αδριανό και τους άμεσους διαδόχους του. Το ιδανικό των *princeps euergetes* (βλ. Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι*, 98-99) λειτούργησε ως πρωταρχικό παράδειγμα για τους τοπικούς αριστοκράτες.

¹⁰⁶ Δίων Χρυσόστομος, *Λόγοι*, XXXIII. 25. - Σε ορισμένες περιοχές, κυρίως στη Λακωνία, η επέκταση της εκτροφής βοοειδών σε βάρος της γεωργικής καλλιέργειας προκαλείται είτε από την εγκατάλειψη της γης εξαιτίας της έλλειψης ανθρώπινου δυναμικού είτε από την έλλειψη κατοχή της γης από τους γεωργούς. Ένας άλλος λόγος για τον οποίο γινόταν η αξιοποίηση της κτηνοτροφίας ήταν γιατί απέφερε περισσότερα κέρδη από την καλλιέργεια της γης αλλά και ίσως γιατί υπήρχε κάποιο είδος φοροαπαλλαγής για την εκτροφή των ζώων.

¹⁰⁷ Στους αγώνες των Θεοξενίων στην Πελλήνη, που πραγματοποιούνταν προς τιμήν του Απόλλωνα, οι νικητές βραβεύονταν με μάλλινα χιτώνια. Στους αυτοκρατορικούς χρόνους αυτά τα χιτώνια αντικαταστάθηκαν από ένα χρηματικό ποσό (Στράβων, *Γεωγραφικά*, VIII. 7, 5).

πολιτική και οικονομική γεωγραφία της ευρύτερης περιοχής, αλλά υπονόμειυσε την παραδοσιακή κοινωνική ιεραρχία και το καθεστώς της ιδιοκτησίας της γης, καθώς μια μεγάλη έκταση κατασχέθηκε και διαιρέθηκε μεταξύ των αποίκων.

Μέσα στη νέα ρωμαϊκή τάξη των αποικιών, οι παλιοί κάτοικοι υποβιβάστηκαν πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά σε ελεύθερα άτομα δεύτερης κατηγορίας χωρίς πολιτικά δικαιώματα. Από νομικής απόψεως ταξινομήθηκαν ως μέρος της κατώτερης κατηγορίας *incolae*¹⁰⁸ που ξαφνικά είχαν γίνει *peregrini*(ξένοι)¹⁰⁹ μέσα στην δική τους πατρίδα.

Αυτές οι πολιτικές και κοινωνικές συνέπειες μετριάστηκαν τον 2ο αι. μ.Χ. με την επέκταση των δικαιωμάτων της ρωμαϊκής ιθαγένειας, τους μικτούς γάμους και την παρακμή των οικογενειών ανώτερης τάξης. Μια ενδιαφέρουσα περίπτωση από αυτή την άποψη είναι το κοινωνικό μείγμα της αποικίας των Πατρών κατά την περίοδο της επίσκεψης του Πausanias.¹¹⁰ Η νέα τάξη ευνόησε τις πλούσιες οικογένειες σε όλες τις περιπτώσεις, ενισχύοντας την τάση προς τη μεγάλη ιδιοκτησία γης και διευρύνοντας το κοινωνικό χάσμα μεταξύ των εχόντων και των μη εχόντων, μιας τάσης που είχε γίνει εμφανής ήδη στην ελληνιστική περίοδο.¹¹¹

Ταυτόχρονα οι αυτόχθονες, επιδίωξαν να αποκτήσουν το δικαίωμα του Ρωμαίου πολίτη (*civitas Romana*) που, μέχρι τις αρχές του 3ου αι. μ.Χ., αποτελούσε την πιο σημαντική κοινωνική διάκριση μεταξύ των ελεύθερων κατοίκων της αυτοκρατορίας. Η παραχώρηση αυτού του δικαιώματος, που έγινε με φειδώ στην αρχή, έγινε ευκολότερη μετά τη βασιλεία του Κλαύδιου, έτσι ώστε σταδιακά κατά τη διάρκεια του 2ου αι. μ.Χ. τα περισσότερα μέλη της ηγετικής τάξης κάθε πόλης ήταν Ρωμαίοι πολίτες.

¹⁰⁸ Οι όροι *coloni* και *incolae* είναι ισοδύναμοι με τους όρους *ἀποικοι* και *πάροικοι*. Δείτε Sex. Pomponius Dig. L. 16, 239.2.

¹⁰⁹ Όρος που χρησιμοποιήθηκε κατά την πρώιμη ρωμαϊκή αυτοκρατορία, από το 30 π.Χ. έως το 212 μ.Χ., για να δηλώσει έναν ελεύθερο πολίτη της αυτοκρατορίας που δεν είχε Ρωμαϊκή υπηκοότητα.

¹¹⁰ Από τον 2ο αιώνα μ.Χ και μετά και ειδικά μέσω της *Constitutio Antoniniana* οι Έλληνες πάροικοι έγιναν ρωμαίοι *cives* και κέρδισαν τα ίδια δικαιώματα με τους αποίκους.

¹¹¹ Η παρουσία αυτής της αστικής τάξης επιβεβαιώνεται αρχαιολογικά από τις εντυπωσιακές *villae urbanae* που έχουν ανακαλυφθεί στο αστικό περιβάλλον και τις *villae rusticae* στην ύπαιθρο, καθώς και από τα επιβλητικά ταφικά μνημεία της περιόδου.

Χάρη στον μεγάλο πλούτο, την εξέχουσα θέση και τις πολιτικές τους σχέσεις, τα πιο εξέχοντα μέλη αυτής της τάξης ήταν σε θέση, από τα μέσα του 1ου αι. μ.Χ., να ασκήσουν το σημαντικό αξίωμα του αρχιερέα της αυτοκρατορικής λατρείας. Κατάφεραν επίσης να επεκτείνουν τις πολιτικές τους δραστηριότητες πέρα από τα στενά όρια της πόλης¹¹² στην Επαρχία και ακόμη και στην αυτοκρατορία. Πολλοί απ'αυτούς μπόρεσαν να εισέλθουν στην τάξη των ιππέων και, δύο ή τρεις γενιές αργότερα γερουσιαστές.¹¹³ Οι αριστοκρατικές οικογένειες κατείχαν το μονοπώλιο του πλούτου και της εξουσίας καθώς σχηματίστηκε, μέχρι τον 1ο αι. μ.Χ. τουλάχιστον, το δημοτικό συμβούλιο, το *ordo decurionum*. Παρ' όλα αυτά όμως, οι διακεκριμένες οικογένειες των πόλεων της Πελοποννήσου δεν κατάφεραν να περισσότερο από έναν αιώνα. Το φαινόμενο παρατηρείται σε ορισμένες περιπτώσεις, αλλά είναι ιδιαίτερα σπάνιο.¹¹⁴

Η ανανέωση των μελών του *ordo decurionum*¹¹⁵, παρά τα εμπόδια που παρουσίαζαν οι κορυφαίες τάξεις των πόλεων, ήταν αναπόφευκτη και μερικές φορές γινόταν πιο γρήγορα και άλλες φορές με πιο αργό ρυθμό. Η σύνθεση του *ordo decurionum* επεκτάθηκε μετά τους Φλάβιους, οπότε συναντάμε νέες οικογένειες που δεν ανήκαν στον αρχικό πυρήνα. Η ανανέωση των μελών επιταχύνθηκε από τα μέσα του 2ου αι. μ.Χ., καθώς προτάθηκαν νέα μέλη για το *ordo decurionum* που δεν ήταν ευγενείς αριστοκρατικής γενεαλογίας αλλά ανήκαν στις νέες ανερχόμενες κοινωνικές τάξεις. Αυτή η αλλαγή στην κοινωνική σύνθεση έγινε σταδιακά και χωρίς εξωτερικές παρεμβάσεις. Αφενός, η παρακμή και η αποσύνθεση των παλαιών οικογενειών οδήγησαν στη βιολογική γήρανση και το θάνατό τους, ενώ από την άλλη πλευρά ο δυναμισμός και η προσαρμοστικότητα της νέας ελίτ τους βοήθησαν να βγουν στο προσκήνιο.

¹¹² Ο Ευρυκλής και οι απόγονοί του αποσκοπούσαν στην επέκταση της επιρροής τους όχι μόνο σε γειτονικές πόλεις της Λακωνίας αλλά και σε γειτονικές περιοχές όπως η Αρκαδία. Οι εξαιρετικές φιλοδοξίες του Ευρυκλή προκάλεσαν την έντονη αντίδραση των παλιών αριστοκρατικών οικογενειών.

¹¹³ Allen M. Ward – Fritz M. Heichelheim – Cedric A. Yeo, *Οι Ρωμαίοι*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003-2008, σελ.354.

¹¹⁴ Χαρακτηριστό παράδειγμα αποτελεί η οικογένεια του Γάιου Ιουλίου Ευρυκλή.

¹¹⁵ Οι *decuriones* ή *curiales* ήταν τα μέλη των τοπικών συνελεύσεων - *ordo decurionum* ή *curia* - που κυβερνούσαν τις πόλεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας. Η συμμετοχή στο *ordo* αποφασίζόταν από τοπικούς δικαστές, λαμβάνοντας υπόψη διάφορα κριτήρια όπως ο πλούτος, η φήμη, η κοινωνική θέση και η καταγωγή. Ήταν ένα σχεδόν κληρονομικό αξίωμα στις πιο διακεκριμένες τοπικές οικογένειες, αν και η πρόσβαση δεν αποκλείστηκε σε νέες αναδυόμενες πλούσιες οικογένειες.

Η επίδραση της ρωμαϊκής εξουσίας στη θρησκευτική και πολιτική ζωή των Πελοποννησιακών πόλεων είναι αδιαμφισβήτητη. Φυσικά, οι Ρωμαίοι δεν παρενέβησαν στη θρησκευτική σφαίρα και άφησαν τις πόλεις ελεύθερες να οργανώσουν την παραδοσιακή θρησκευτική τους ζωή. Δεν αντέδρασαν στην εισαγωγή ή την αναδιοργάνωση ορισμένων θρησκευτικών φαινομένων, όπως τα Μυστήρια στην Ανδανία στη Βόρεια Μεσσηνία¹¹⁶, ούτε εμπόδισαν την εισαγωγή νέων λατρειών, από τις οποίες μπορούμε να διακρίνουμε τις ρωμαϊκές λατρείες που βρέθηκαν μόνο στις αποικίες, καθώς και στις ανατολικές που ευδοκίμούσαν παντού και έγιναν πολύ πιο διαδεδομένες.

Μία από τις λατρείες που αναπτύχθηκαν ως αντίδραση στο νέο πολιτικό πλαίσιο ήταν η λατρεία του αυτοκράτορα. Τα πλούσια και ποικίλα στοιχεία, πάνω απ'όλα επιγραφικά, της αυτοκρατορικής λατρείας στις πόλεις της Πελοποννήσου αποκαλύπτουν πώς οι Ρωμαίοι αυτοκράτορες συνδέονταν συστηματικά με τις ελληνικές παραδοσιακές θεότητες σε χώρους λατρείας και γιορτές, σε μια προσπάθεια να εκπροσωπήσουν την αυτοκρατορική δύναμη με έναν πιο κατανοητό τρόπο μέσω της ένταξης των αυτοκρατόρων στον θρησκευτικό και πολιτιστικό κόσμο των ελληνικών πόλεων.¹¹⁷ Η πολιτική και κοινωνική σημασία της αυτοκρατορικής λατρείας αποκαλύπτεται επίσης στις πόλεις της Πελοποννήσου από την κοινωνική θέση αυτών των ατόμων, μελών των πολιτικών αριστοκρατών, που ανέλαβαν το αξίωμα του ιερέα των αυτοκρατόρων και αγωνοθετών των αυτοκρατορικών διαγωνισμών, καθώς και από τα προνόμια που είχαν ορισμένοι από αυτούς με τη ρωμαϊκή δύναμη. Αυτά τα προνόμια διασφάλιζαν την είσοδο αυτών των πολιτών στην ιππική ή γερουσιαστική τάξη, αν και αυτό γινόταν σε πολύ λίγες περιπτώσεις.

Εκτός από τους τρεις πιο διάσημους αγώνες της λεγόμενης «αρχαίας περιόδου», γιορτάζονταν και άλλοι αγώνες, παραδοσιακοί και νέοι, σε αρκετές πόλεις της Πελοποννήσου. Η Σπάρτη, για παράδειγμα, αναδείχτηκε ως ένα σημαντικό αγωνιστικό κέντρο, όπου δίπλα σε παραδοσιακές γιορτές όπως τα Κάρνεια, τα Υακίνθια και τις Γυμνοπαιδίες, αναδιοργανώθηκαν νέοι αγώνες, όπως τα Λεωνίδια

¹¹⁶ Σχετικά με τα μυστήρια δείτε Πανσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*, IV. 1, 8-9; 2, 6; 17, 10; 33, 6 (την εποχή του γιορτάζονταν στο Καρνειάσιο άλσος, ενώ η Ανδανία ήταν ερειπωμένη). Μια αναβίωση πολλών παλαιών λατρειών και λατρευτικών πρακτικών μπορεί να παρατηρηθεί τον 2ο αιώνα.

¹¹⁷ Allen M. Ward –Fritz M. Heichelheim – Cedric A. Yeo, *Οι Ρωμαίοι*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003-2008, σελ.363.

που συνδέονταν με τη λατρεία του Απόλλωνα και ήταν οι τρεις βασικές θρησκευτικές γιορτές της Κλασικής Σπάρτης που και οι τρεις γιορτάζονταν ακόμη στην αυτοκρατορική εποχή. Υπήρξαν και μερικές που εισήχθησαν εξ αρχής όπως τα Ουράνια προς τιμή του Διός Ουρανίου, και τα Ευρύκλεια, που πήραν το όνομά τους από τον μετέπειτα διάσημο Σπαρτιάτη και Ρωμαίο γερουσιαστή Γάιο Ιούλιο Ευρυκλή Ηρακλείδη.

Η εισαγωγή και διάδοση αυτοκρατορικών γιορτών καθώς και μονομάχων και παραστάσεων άγριων θηρίων ήταν άμεση συνέπεια της ρωμαϊκής κυριαρχίας. Ενώ οι πρώτοι γιορτάστηκαν σε πολλά μέρη σε ολόκληρη την Πελοπόννησο, *munera gladiatoria* και *venationes* μαρτυρούνται μόνο στις ρωμαϊκές αποικίες της Κορίνθου και των Πατρών.¹¹⁸

Αν εξαιρέσουμε τις αποικίες, ο εκρωμαϊσμός των πόλεων της Πελοποννήσου περιοριζόταν στο πεδίο των προσωπικών ονομάτων, αρχιτεκτονικών και τεχνικών κατασκευής. Οι αποικίες της Κορίνθου και της Πάτρας διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξάπλωση της δυτικής αρχιτεκτονικής, με την κατασκευή αμφιθεάτρων που προορίζονταν για ρωμαϊκά θεάματα, λουτρά και υδραγωγεία, τα οποία προσέφεραν μέχρι τώρα άγνωστες ανέσεις, καθώς και ναούς με κρηπιδώματα υψωμένα σε βάθρα και στους οποίους μόνο μια σκάλα οδηγούσε, από τα ανατολικά. Αυτές οι αποικίες έπαιξαν επίσης πρωταγωνιστικό ρόλο στη διάδοση των τεχνικών της ρωμαϊκής αρχιτεκτονικής σε όλη την Ελλάδα και την Πελοπόννησο γενικά.¹¹⁹ Με αποτέλεσμα τη μαζική επικράτηση της κατασκευής τοίχων από τούβλα (*opus testaceum*) σε αντίθεση με τις πέτρινες κατασκευές.

¹¹⁸ Δίων Χρυσόστομος, *Λόγοι*, XXXI. 121 και *Απουλείου Μεταμορφώσεις*, X. 18. Η Κόρινθος ήταν η μόνη πόλη στην επαρχία της Αχαΐας που ήταν γνωστό ότι διέθετε κατάλληλο ρωμαϊκό αμφιθέατρο για μονομαχίες, ενώ αγώνες μονομάχων στην αποικία των Πατρών διεξάγονταν στο λεγόμενο στάδιο-θέατρο.

¹¹⁹ Οι ρωμαϊκές επιρροές στην ύπαιθρο ήταν πολύ μικρότερες. Αυτό οφείλεται από την έλλειψη ενδιαφέροντος της αριστοκρατικής τάξης, η οποία διοχέτευε τα απαραίτητα οικονομικά κεφάλαια της σχεδόν αποκλειστικά στα αστικά κέντρα. Αυτό το έκανε γιατί η πολιτική και κοινωνική της κατάσταση μπορούσε να προωθηθεί καλύτερα στις πόλεις.

Σε αντίθεση με την αρχιτεκτονική και τις τεχνικές κατασκευής, τα αποτελέσματα της ρωμαϊκής κυριαρχίας ήταν λιγότερο αισθητά σε άλλες πτυχές της κοινωνικής ζωής των ελληνικών πόλεων και, ειδικότερα, στην εσωτερική δομή τους. Σε γενικές γραμμές, οι πόλεις της Πελοποννήσου - με εξαίρεση τις αποικίες, οι οποίες χρησιμοποιούσαν τα λατινικά και των οποίων τα θεσμικά όργανα μιμούνταν τα ρωμαϊκά πρότυπα - διατηρούσαν κατά κανόνα τις παραδοσιακές λατρείες, τα παραδοσιακά έθιμα και τους παραδοσιακούς θεσμούς και ουσιαστικά επίσης την ιδιαίτερη καλλιτεχνική τους ταυτότητα.

Το Κοινό των Λακεδαιμονίων

Από την εποχή του Νάβιδος το 195 π.Χ, με απόφαση της Ρωμαϊκής Συγκλήτου αποσπάστηκαν οι παραλιακές πόλεις της Λακωνικής και σχημάτισαν το Κοινό των Λακεδαιμονίων, που αρχικά εντάχθηκε για λόγους προστασίας υπό την αιγίδα της Αχαϊκής Συμπολιτείας. Ακολουθεί μια άλλη περίοδος αναπτύξεως της Λακωνίας, τούτη τη φορά των παραθαλάσσιων κέντρων που διαγράφουν μια αξιόλογη εξελικτική πορεία, καθώς είναι αποσυνδεδεμένα από τη δεσμευτική για την οικονομία πολιτική της Σπάρτης. Οι Ρωμαίοι μάλιστα μετά την υποταγή της Ελλάδος το 146 π.Χ, σεβάστηκαν την αυτονομία τους και συνέβαλαν στην παραπέρα ανάπτυξη τους, για να αποδυναμώσουν τα παλαιότερα κέντρα που έκρυβαν μέσα τους εστίες αντιρωμαϊσμού.¹²⁰

Το καθεστώς του Κοινού των Λακεδαιμονίων δεν είναι ακριβές για το πότε δημιουργήθηκε. Χρονολογείται το 146 π.Χ και ίσως πιο πριν. Από τη διαφορά των ψηφισμάτων των πόλεων της Λακωνικής με αυτών της Σπάρτης φαίνεται σαν να υπήρχε μια άνιση σχέση των δύο αυτών πολιτικών ενοτήτων με εξαίρεση το ψήφισμα με το οποίο τιμώνται οι ξενοδίκαι (του Κοινού των Ευβοέων) που προσκλήθηκαν για τη διευθέτηση δικαστικών υποθέσεων των Γεροθρών.¹²¹

Από την εποχή του Αυγούστου (31π.χ – 14 μ.Χ) και εξής το Κοινό πήρε την ονομασία «Ελεύθεροι Λάκωνες» ή «Ελευθερολάκωνες», για να δηλωθεί πιο έντονα η αποδεδευσμένη τους από την παράδοση αλλά και την ηρωική ανάμνηση της Σπάρτης. Το Κοινό διαλύθηκε αιώνες μετά το 297 μ.Χ από τον Διοκλητιανό για να εφαρμόσει νέο διοικητικό σύστημα στις επαρχίες.¹²²

Πόλεις

Ως προς τον καθορισμό των συνόρων του Κοινού των Λακεδαιμονίων πρέπει καταρχάς να τονισθεί ότι δεν ενδιέφεραν τα βόρεια σύνορα της Λακωνικής. Πρόκειται κυρίως για περιοχές όπου σπάνιες ήταν οι πόλεις εκτός από την Κυνουρία και τις Καρυές. Όμως, αυτές οι δύο πόλεις παρόλο που άνηκαν στην περιοχή της

¹²⁰ Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β΄*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.718.

¹²¹ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α΄*, Αθήνα 1989, σελ.9.

¹²² Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β΄*, Gutenberg, Αθήνα 2006, σελ.718-720.

Λακωνικής, βρίσκονται μεταξύ της Σπάρτης και των βόρειων γειτόνων της, των Αρκάδων (Μεγάλη Πόλη, Τεγέα) και των Αργείων. Επομένως η Κυνουρία και οι Καρυές συχνά αμφισβητούνται ως προς το αν ήταν Λακωνικές ή Αρκαδικές. Παρομοίως φαίνεται να αποκλείεται οποιαδήποτε σχέση του Κοινού με τις περιοικίδες πόλεις της Σπάρτης Πελλάνα, Ιασό στα βόρεια, Κροκέας και Αγείας στα νότια σύνορα. Αυτό είναι τουλάχιστο το συμπέρασμα από τη σύγκριση των γεγονότων που συνόδευσαν την κατάληψη της Ιασού το 150 π.Χ με εκείνα του 189 π.Χ.¹²³

Σύμφωνα με τον Πausανία, οι πόλεις που περιλαμβάνονταν σ' αυτά τα όρια ήταν 24. Από αυτές, οι ακόλουθες 16 βρίσκονται στον Μεσσηνιακό κόλπο. Τα όρια φθάνουν έως τη Χοίρειο Νάπη (Γερήνεια, Αλαγονία, στο δε Αργολικό έως και τις Πρασιές)

Οι πόλεις αυτές είναι: Γερόθραι, Μαριός, Ακρίαι, Ασωπός, Βοιαί, Επίδαυρος Λιμηρά, Ζάραξ, Γύθειον, Λάς, Τευθρόνη, Πύρριχος, Ταίναρον, Οίτυλος, Θάλαμαι και ίσως και Λεύκτρα.¹²⁴

Οι απαιτούμενες για την συμπλήρωση του αριθμού των 24, 8 πόλεις πρέπει συνεπώς να αναζητηθούν από το σύγχρονο Στράβων, τον Πausανία ή από άλλες ιστορικές πηγές πολισμάτων ή κωμών της Λακωνικής, που, μπορούσαν να είχαν υπάρξει ως πόλεις. Από το Στράβων ή τον Πausανία αναφέρεται πράγματι ένας αριθμός λακωνικών πόλεων, πολισμάτων ή κωμών οι απόπειρες ταύτισης των οποίων ήταν επόμενο να δημιουργήσουν μία ήδη εκτεταμένη φιλολογία. Ένα μεγάλο μέρος της σύγχυσης προέρχεται από τον χαρακτήρα του θαλάσσιου οδοιπορικού της πηγής του Στράβωνα: έτσι η περιγραφή του Λακωνικού κόλπου από το γεωγράφο περιορίζεται στα λιμάνια ανεξάρτητα αν πρόκειται για πόλεις ή για απλά επίνειάπολεων, εκβολές ποταμών κλπ. Είναι συνεπώς προφανές ότι δεν δικαιολογείται η αυθαίρετη συμπλήρωση του καταλόγου των πόλεων και των λιμανίων του Στράβωνα (Ψαμαθούς, Ασίνη, Έλος, Κυπαρισσία, Ουνουγνάθος). Το ίδιο δεν ισχύει και για τις κόμες ή τα ερείπια πόλεων που πέραν εκείνων αναφέρει ο Πausανίας (τις κόμες

¹²³ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.345.

¹²⁴ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.345-346.

Παλαιά, Γλυπία, Σελινούς, Μέσσα, τα ερείπια της Ιππόλας, το λιμάνι του Νυμφαίου και τα ερείπια των Κυφάντων) για τα οποία έχουμε ελάχιστες πληροφορίες.¹²⁵

Οικονομία

Το Κοινό των Λακεδαιμονίων στην αρχή δημιουργήθηκε για να περιορίσει την δύναμη της Σπάρτης στην Λακωνία. Όμως η στρατηγική σημασία του Κοινού είχε προ πολλού παύσει να έχει ως αποκλειστικό σκοπό τον περιορισμό της Σπάρτης για την διατήρηση της πελοποννησιακής ισορροπίας και άρχισε να αποσκοπεί στα οικονομικά συμφέροντα της Αυτοκρατορίας¹²⁶. Το ρωμαϊκό ενδιαφέρον είχε μετατοπισθεί κυρίως στην εξυπηρέτηση ορισμένων από τους σημαντικότερους για την οικονομική ζωή και την άμυνα της αυτοκρατορίας θαλάσσιους δρόμους. Οι δρόμοι αυτοί συνδέαν την Ιταλία με τα λιμάνια της Ασίας, της Συρίας, της Αιγύπτου και της Κυρήνης. Επομένως, οι παραθαλάσσιες πόλεις της Λακωνίας αποτελούσαν ένα κομβικό σημείο για την εμπορική δραστηριότητα μεταξύ της Κεντρικής και της Ανατολικής Αυτοκρατορίας.

Όσον αφορά την εκμεταλλεύση της Λακωνικής γης, οι συνέπειες της απουσίας μιας - γεωγραφικής, εθνικής και πολιτιστικής- ενότητας επιδεινώνονται από βασικές οικονομικές αδυναμίες που οφείλονται στον οικιστικό κατακερματισμό της γης της Λακωνικής. Τούτο αποδεικνύει ήδη ο αριθμός των πόλεων που παραδίδεται από τον Στράβων και τον Πausanias. Σύμφωνα με τον πρώτο η Λακωνική (που άλλοτε αριθμούσε 100 πόλεις) περιορίζεται την εποχή του σε 30 πολίσματα. Ο Pausanias μιλάει για ένα αρχικό αριθμό 24 πόλεων του Κοινού από τις οποίες παραμένουν ελεύθερες στην εποχή του 18. Ο χάρτης των λακωνικών πόλεων είναι αδύνατον να αποκατασταθεί με βάση τον κατάλογο αυτών των τελευταίων. Ο Σταϊνχάουερ επισημαίνει ότι από αυτό συμπεραίνεται ότι ο αριθμός των πόλεων που δίδεται από τον Pausanias είναι το αποτέλεσμα δύο τουλάχιστον περιόδων ευρυτάτων συνοικισμών (ο τελευταίος από τους οποίους μάλιστα πρέπει να συνδέεται με την

¹²⁵ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.347.

¹²⁶ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.12.

πολιτική του ίδιου Ευρυκλή) και δεν οφείλεται, όπως ισχυρίζεται ο περιηγητής, στην προσάρτηση των πόλεων στην Σπάρτη.¹²⁷

Έτσι, η Λακωνία, υπό Ρωμαϊκή κηδεμονία, με το Κοινό των Λακεδαιμονίων, αποκτά μία νέα οικονομική σημασία. Αρχίζει η ανάπτυξη των περιοικίδων πόλεων, πρωτίστως των παραθαλάσσιων πόλεων της Λακωνικής. Ο Καργάκος επισημαίνει ότι η οικονομική ανάπτυξη -ειδικά για το Γύθειο- είναι εμφανής.¹²⁸

Μία άλλη πλευρά του ρόλου του Ευρυκλέους αφορά στην επιμέλεια των οικονομικών συμφερόντων του αυτοκρατορικού οίκου: την εκμετάλλευση των λατομείων του μαρμάρου (εξόρυξη και εμπορία) και της πορφύρας. Πρόκειται για τα δύο προϊόντα που καθόλη την αυτοκρατορική περίοδο αποτελούν την κύρια παραγωγή της Λακωνίας και των οποίων η εκμετάλλευση ξεπερνούσε τις επενδυτικές δυνατότητες των μικρών λακωνικών πόλεων.¹²⁹

Λάκεδαιμόνιοι και Λάκωνες

Είναι χαρακτηριστικό να αναφερθεί ότι εκείνη την εποχή στην Λακωνία υπήρχαν δύο «λακωνικά κράτη» τα οποία έρχονταν σε σύγκρουση μεταξύ τους για τα προσωπικά τους συμφέροντα. Οι Λακεδαιμόνιοι αναφέρονται σύμφωνα τον Αππιανό ως οι Αρχαίοι Σπαρτιάτες ενώ με τον όρο Λάκωνες δίνεται η ευρύτερη έννοια των υπηκόων του κράτους των Λακεδαιμονίων. Ο όρος αυτός προκαλεί ενδιαφέρον, καθώς πρόκειται για μια νέα ονομασία των περιοίκων μετά την απελευθέρωσή τους.

Η επιβολή εν τούτοις της πολιτικής επικυριαρχίας της Σπάρτης – η ανατροπή δηλαδή του πολιτικού συστήματος των δύο λακωνικών κρατών – υπήρξε το αποτέλεσμα της κρίσης των πειρατικών και μιθριδατικών πολέμων και πιο συγκεκριμένα της συγκυρίας του πρώτου μιθριδατικού πολέμου, κατά την οποία έγινε εμφανής,

¹²⁷ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.14.

¹²⁸ Καργάκος, Ι. Σ. (2006), *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β'*, Gutenberg, Αθήνα 1989, σελ.706.

¹²⁹ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.206.

συγχρόνως με τη στρατηγική σημασία των πόλεων, και η απειλή που συνιστούσε για τα ρωμαϊκά συμφέροντα η πολιτική αδυναμία του Κοινού.¹³⁰

Μορφή Διακυβέρνησης της Ρωμαϊκής Σπάρτης

Η Συναρχία (collegio των αρχόντων) αποτελούσε το κυριότερο μέσο για τον έλεγχο του δήμου. Ήταν μια βουλή η οποία αποτελούνταν από 34 μέλη που είχαν απόλυτη εξουσία.¹³¹

Ο μηχανισμός λήψεων αποφάσεων όπως εμφανίζεται στον τίτλο των ψηφισμάτων της ρωμαϊκής-των εμφυλίων και της πρώτης αυτοκρατορικής περιόδου στην Συναρχία είχε τους γέροντες σε ένα σχήμα, τους έφορους, τους νομοφύλακες και τον πρέσβη της Συναρχίας. Παρατηρείται ότι η μεγάλη ηλικία δεν αποτελούσε προϋπόθεση ανάληψης του αξιώματος, στο οποίο μάλιστα υπήρχε δυνατότητα παραμονής ή επανεκλογής για περισσότερα έτη. Ωστόσο δεν είναι γνωστός ο αριθμός των γερόντων που άνηκαν σ' αυτήν και οι γέροντες τις Συναρχίας δεν ταυτίζονταν αναγκαστικά με την γερουσία.¹³²

Οι αρχές της πόλης διακρίνονταν σε άρχοντες (ή συναρχίες), σύνεδρους και δήμον. Ωστόσο η κοινή γερουσία (ή Εκκλησία του Δήμου) εξακολουθούσε να υπάρχει και να εκτελεί τον ρόλο ενός ανώτατου συμβουλευτικού και δικαστικού συμβουλίου.¹³³

Η σπονδυλική στήλη τη δομής της εξουσίας όμως αποτελεί η σπαρτιατική αριστοκρατία που αποτελεί κατά την περίοδο αυτή ένα κλειστό σύστημα οικογενειών. Το δομικό πυρήνα αποτελούν οι συγγενικές ομάδες τριών μεγάλων γενών, που ανεξάρτητα από την πραγματική ή φανταστική υπόσταση των γενεολογικών κατασκευών ταυτίζονται με τα βασιλικά γένη των Αγιάδων και των

¹³⁰ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.11.

¹³¹ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.101-102.

¹³² Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.110.

¹³³ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.114.

Ευρυπωντιδών και το γένος των Αιγιδών. Οι κανόνες λειτουργίας του συστήματος καθορίζονται ουσιαστικά από τις συνδεόμενες με την παράδοση ενδογαμικές συνήθειες των γενών αυτών.¹³⁴

Αξίζει να επισημανθεί επίσης, ότι οι νεαροί βλαστοί των αριστοκρατών της Λακωνίας κατά τους τρεις πρώτους μεταχριστιανικούς αιώνες έπαιρναν την ίδια σκληρή εκπαίδευση, που ανέδειξε την αήττητη σπαρτιατική φάλαγγα των κλασικών χρόνων. Προκειμένου να λάβουν μέρος στα δημόσια πράγματα όταν γίνονταν άνδρες, έπρεπε να καταταγούν στις αγέλες των παιδιών και να γυμνάζονται καθημερινά, όπως και οι πρόγονοι τους. Ο λυκούργειος θεσμός του μαστιγώματος των εφήβων με την μορφή αγώνα άμιλλας, που επιδεικνύεται η αντοχή τους και αναδεικνύονται οι νικητές, εξακολουθούσε να ισχύει στα χρόνια του Πανσανία (και τον επόμενο αιώνα), όπως τον περιγράφει σαν μια τελετουργία μπροστά στον βωμό της Άρτεμης Ορθίας.¹³⁵

Αξίζει να τοιστεί ότι ο θεσμός του πατρονόμου είναι το μοναδικό αξίωμα της πολιτείας που μονοπωλείται από την αριστοκρατία. Ο πατρονόμος είχε έναν κεντρικό ρόλο στην εξέταση των υποψήφιων γερόντων και εμφανίζεται για πρώτη φορά επί Κλεομένη Γ'. Ο μέγιστος αριθμός των πατρονόμων που εκλέγονταν ήταν έξι.¹³⁶

Οικογενειακή πολιτική

Η ηγετική θέση του Ευρυκλέους μετά το 31 π.Χ, όπως και εκείνη του Λαχάρους στη Σπάρτη το 44 π.Χ δεν θα μπορούσαν να έχουν ως αποκλειστικό στήριγμα τη φιλία των αρχηγών του καισαρικού κόμματος. Δεδομένης της αριστοκρατικής δομής της σπαρτιατικής κοινωνίας οι πολιτικοί νεοτερισμοί που αποδόθηκαν στην Επιστασία του Ευρυκλέους θα ήταν αδύνατο να πραγματοποιηθούν χωρίς την υποστήριξη μίας ισχυρής παράταξης της τοπικής αριστοκρατίας.¹³⁷

¹³⁴ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.137.

¹³⁵ Πανσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις. Τόμος 3*, εκδ. Κάκτος, Αθήνα 1992, σελ.17.

¹³⁶ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α'*, Αθήνα 1989, σελ.151.

¹³⁷ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ.177.

Έτσι, η προσωπική ή οικογενειακή πελατεία του Ευρυκλέους αποτέλεσε το κύριο θεμέλιο της πολιτικής του δύναμης.

Τις βάσεις αυτής της παράταξης είχε θέσει, ήδη στις παραμονές της μάχης των Φιλίππων, η οικογενειακή συμμαχία του Λαχάρους με την συγγενική ομάδα επικεφαλής της οποίας βρίσκονταν οι ιερείς των Διόσκουρων. Αυτή είναι και η μοναδική οικογένεια με την οποία οι Ευρυκλείδες διατηρούν από το 1^ο π.Χ έως το 1^ο μ.Χ μία σταθερή ενδογαμική σχέση.¹³⁸

Το Τέλος των Ευρυκλειδών

Όπως προαναφέρθηκε ένα κύμα παραπόνων και διαμαρτυριών έφτασε στον Αύγουστο, που αναγκάστηκε να διατάξει την εξορία του Ευρυκλή. Ποιοί ήταν όμως οι λόγοι όλων αυτών των παραπόνων; Περιληπτικά, η μορφή, η πολιτική βάση και το πολιτικό πρόγραμμα της κυριαρχίας του στη Σπάρτη και τη Λακωνία ήταν οι βαθύτεροι λόγοι για την πτώση του.

Το τέλος του Ευρυκλέους (κατά το Στράβων και κατά τον Ιώσηπο) συμπίπτει με τη σοβαρή κρίση του καθεστώτος της σπαρτιατικής επιστασίας. Τούτο είναι το μοναδικό σημείο στο οποίο συμφωνούν και οι δύο ιστορικοί, που από τελείως διαφορετική ιστοριογραφική σκοπιά αναφέρονται σ' αυτόν, επιβεβαιώνεται δε από ένα ανέκδοτο του Πλουτάρχου. Ωστόσο καμία πηγή δεν χρονολογεί την κρίση αυτή.

Γνωστό είναι μόνο ότι αυτή τοποθετείται μετά την επιστροφή του Ευρυκλέους από την Ιουδαία το 7 π.Χ και προ θανάτου του Αυγούστου. Ο Ευρυκλής, όταν του τελείωσαν τα χρήματα, τα οποία είχε φέρει από την Ιουδαία, άρχισε να καταπιέζει τους Σπαρτιάτες και τους άλλους Πελοποννησίους με παράλογες φορολογικές επιβαρύνσεις με αποτέλεσμα αυτοί να παραπονεθούν επανειλημμένα στον Οκταβιανό, ο οποίος αφού απέτυχε να τον συνετίσει, αναγκάστηκε να τον εξορίσει

¹³⁸ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα. 1989, σελ.177.

προκειμένου να σταματήσει τις ταραχές τις οποίες η πλεονεξία που είχε προκαλέσει σε ολόκληρη την Πελοπόννησο.¹³⁹

Το επεισόδιο της εξορίας του Ευρυκλή αποτελεί επίσης μία ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα πληροφορία που μας παρέχει ο Στράβων. Η πληροφορία για τον Ευρυκλή παρεμβάλλεται σε μια σύντομη παράγραφο. Καταρχήν δίδεται η πληροφορία ότι η κρίση του καθεστώτος πήρε την μορφή ταραχής στην Σπάρτη. Στην συνέχεια αναφέρεται ότι ο Ευρυκλής είχε ξεπεράσει τα όρια ως προς την άσκηση της επιστασίας της Σπάρτης και γενικότερα τα πλαίσια κινήσεων και πρωτοβουλιών που του είχαν παραχωρηθεί από τον Αύγουστο ως *amicus Caesaris*.¹⁴⁰

Ο λίγο μεταγενέστερος Φλάβιος Ιώσηπος αναφέρει ότι ο Ευρυκλής εξορίστηκε αφού έγινε υπαίτιος ταραχών.¹⁴¹

Παρ' όλα αυτά όμως, ο Ευρυκλής παρέμεινε ως το θάνατο του στην εξουσία. Όχι μόνο συνέχισε τις ταραχές μετά την εξορία του, αλλά και υπήρξε μια ομαλή διαδοχή του καθεστώτος στον γιο του Γάιο Ιούλιο Λάκωνα, ο οποίος σε αντίθεση με τον πατέρα του κυβέρνησε με μετριοπάθεια.

Ως προς την πολιτική πλευρά του σπαρτιατικού καθεστώτος των Ευρυκλίδων, η συνεχιζόμενη απουσία επιγραφικών μαρτυριών για τη λειτουργία της πολιτείας αποδεικνύει τη διατήρηση του δυναστικού χαρακτήρα της τελευταίας περιόδου της επιστασίας του Ευρυκλή. Το ίδιο ισχύει και για τη συγγενική βάση της αρχής του Λάκωνος.¹⁴²

Η αρχή της παρακμής των λυκουργείων θεσμών κάτω από αυτό το καθεστώς όπως και του κλίματος της συντηρητικής αντίδρασης, (αναζήτησης ίσως της επιβεβαίωσης της σπαρτιατικής ταυτότητας) ακολούθησε με την κατάρρευση και την εξορία του

¹³⁹ Καραχάλιου, Γ. Μ. *Ευρυκλής Λαχάρους Λακεδαιμόνιος (63 πΧ. – 14 μΧ.)*. (Online). Available: <https://www.istorikathemata.com/2011/05/63-14.html> (2011, May)

¹⁴⁰ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.232.

¹⁴¹ Φλάβιος Ιώσηπος, *Ιουδαϊκοί Πόλεμοι, βιβλίο Α'*, κεφ. XXVI, 513 - 533ff.

¹⁴² Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ.323.

μεταγενέστερου Γάιου Ιούλιου Σπαρτιατικού. Αυτές είναι σκόρπιες πληροφορίες που δίνονται από τον Πλούταρχο και από τον βίο του Απολλωνίου του Φιλοστράτου.¹⁴³

Την εποχή εκείνη γίνονται αναφορές για την θηλυπρέπεια των Σπαρτιατών πρεσβευτών που συναντάει ο Απολλώνιος στην Ολυμπία. Κάποια στιγμή, ο αυτοκράτορας Νέρωνας, ως λάτρης της Ελλάδας χορήγησε την ελευθερία σε όλους τους Έλληνες. Αυτό το γεγονός έκανε τους Σπαρτιάτες με τον Γάιο Ιούλιο Σπαρτιατικό να αντιδράσουν, γιατί την ελευθερία την είχαν αποκλειστικά αυτοί μέχρι τότε. Η απάντηση του Νέρωνα ήταν να εξορίσει τον απόγονο του Ευρυκλή, Σπαρτιατικό και έτσι ακολούθησε το ξέσπασμα του κινήματος της «συντηρητικής αντίδρασης» το οποίο ήθελε να αποκαταστήσει τους λυκούργειους θεσμούς. Αυτός ήταν και ένας λόγος για τον οποίο ο Νέρωνας απέφυγε να επισκευτεί την πόλη κατά την μακρά του διαμονή στην Ελλάδα το 66/67 μ.Χ. Ο Σταϊνχάουερ επισημαίνει ότι ο Νέρων είναι πιθανόν να είχε αποφύγει να επισκευτεί την Σπάρτη εξαιτίας της αποστροφής του αυτοκράτορα για το ακραίο λυκούργειο κίνημα.¹⁴⁴

Το καθεστώς της Σπάρτης μάλιστα, είχε έναν τόσο συντηρητικό χαρακτήρα που ήταν δύσκολο για τους Ευρυκλείδες να το προσαρμόσουν στο αυτοκρατορικό σύστημα. Αυτό διαφαίνεται από τον αποκλεισμό των αριστοκρατών Σπαρτιατών από τις εμπορικές δραστηριότητες. Αυτό το γεγονός οδήγησε στον διαχωρισμό της άρχουσας τάξης και το δήμο και στο να εμποδίστούν οι κοινωνικές και οικονομικές μεταρρυθμίσεις που προσπαθούσαν να πραγματοποιήσουν οι Ευρυκλείδες.¹⁴⁵

Η αρχή των Ευρυκλείδων παίρνει οριστικά τέλος με την κατάργηση της *procuratio* της Σπάρτης μεταξύ 55 και 61 μ.Χ. Ωστόσο, δεν υπήρξε μακρόχρονη. Ήδη με την άνοδο της δυναστείας των Φλαβίων το 69 μ.Χ φαίνεται ότι η αυτοκρατορική δυσμένεια έχει αρθεί και η οικογένεια έχει επιστρέψει στην Σπάρτη. Τούτο τουλάχιστον προϋποτίθεται από χρονολογούμενη λίγο μετά το 72 μ.Χ επιγραφή με τη βασιλική οικογένεια της Κομμαγηνής. Ο αυτοκράτορας Βεσπασιανός είναι γνωστό

¹⁴³ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ. 324.

¹⁴⁴ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ. 325.

¹⁴⁵ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ. 325-326.

ότι έδειξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την ανοικοδόμηση και την πολιτική ανασυγκρότηση της πόλης, που ήταν αναγκαία μετά από τη ταραγμένη περίοδο της ελευθερίας του Νέρωνος και των κινημάτων που ακολούθησαν μετά το θάνατο του. Η πολιτική των Φλαβίων υπήρξε ωστόσο αντίθετη στην αποκατάσταση της δυναστικής αρχής των Ευρυκλειδών, η οποία ανήκει πλέον στο παρελθόν. Με την συστηματική ένταξη των επαρχιακών πόλεων στην αυτοκρατορία δεν υπήρχε πλέον καμία θέση για τοπικούς δυνάστες του τύπου αυτού. Μεγάλο βήμα σ' αυτή την κατεύθυνση επετελέσθη κατά τον Δομιτιανό. Είναι γνωστή πολιτική του αυτοκράτορα απέναντι στους πρώτους των επαρχιακών πόλεων, παράδειγμα της οποίας αποτελεί η τύχη του μαραθωνίου Ιπάρχου. Χαρακτηριστικό δείγμα της δυσπιστίας του απέναντι σ' αυτή την τάξη είναι η κατάργηση του θεσμού του επιμελητή της πόλεως (πρότυπο του οποίου υπήρξε ακριβώς η επιστασία των Ευρυκλειδών) και η αντικατάσταση του από τον *curator civitatis*.¹⁴⁶

Η αυτοκρατορική μέριμνα για τη διατήρηση του κοινωνικού καθεστώτος και την προστασία του πολιτεύματος από τις πολιτογραφήσεις απελευθέρων των αριστοκρατικών οικογενειών έστω και αν δεν στρέφεται ειδικά εναντίον της πελατειακής πολιτικής των Ευρυκλειδών, σίγουρα όμως πρέπει να συνέβαλε ακόμα περισσότερο στον περιορισμό της τοπικής τους ισχύος. Ενδεικτικό αυτής της τάσης είναι ότι ένας τουλάχιστον κλάδος της βασιλικής οικογένειας των Αγιάδων παίρνει τώρα το όνομα των Φλαβίων.¹⁴⁷

Δεν ξενίζει συνεπώς η μακρόχρονη έκλειψη της οικογένειας. Περνάει αρκετός χρόνος έως ότου επανεμφανισθεί κάποιος εκπρόσωπος της στο πολιτικό προσκήνιο της Σπάρτης: ο Λάκων II (ο σύζυγος της πριγκίπισσας Κομμαγηνής), αναλαμβάνει την πατρονομία μόλις περί τα τέλη της ζωής του όπως δείχνει η αντικατάσταση του από το γιο του Λάκωνα III. Η νέα και τελευταία ακμή των Ευρυκλειδών ταυτίζεται με την σταδιοδρομία του μικρότερου γιου του Λάκωνου II, του Γάιου Ιούλιου Ευρυκλέους Ηρκλανού, όχι πλέον ως επιστάτη της πόλεως, αλλά ως ρωμαίου αξιωματούχου και ενός από τους πρώτους έλληνες συγκλητικούς. Αυτό συμπίπτει με την αναγέννηση

¹⁴⁶ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989 σελ.326-327.

¹⁴⁷ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β'*, Αθήνα 1989, σελ.327

του πολιτικού βίου στη Σπάρτη επί Τραϊανού και Ανδριανού, αναγέννηση που εμφανίζεται ως η απομίμηση της πολιτείας του ένδοξου ομώνυμου προγόνου του Ευρυκλέους Ηρκλανού.¹⁴⁸

Το 136 μ.Χ, έτος του θανάτου του Ευρυκλέους Ηρκλανού, ο ομώνυμος εγγονός του ήταν ακόμα πολύ μικρός (γύρω στα 20) για να τον διαδεχθεί. Με αυτό τον τρόπο το αξίωμα του αρχιερέως των Σεβαστών δια βίου περνάει πλέον στον Γάιο Πομπώνιο ‘Αλκαστο, ανιψιό της Αρχιδαμίας και αρχηγό της οικογένειας των Ευρυπωντιδών. Σε αυτό δεν αποκλείεται να βοήθησε και ο πρόσφατος γάμος της κόρης του με τον εγγονό της Αρχιδαμίας και τελευταίο κληρονόμο του ονόματος του Ευρυκλέους. Το γεγονός αυτό αποτελεί και την αφετηρία της εξαιρετικής ακμής των Πομπωνίων στον 2^ο και 3^ο αιώνα μ.Χ. Ο Σταϊνχάουερ αναφέρει ότι αν και η προετοιμασμένη από την αίγλη της βασιλικής καταγωγής και την αγχιστεία με τους Ευρυκλείδες η σταδιοδρομία του Αλκάστου και των απογόνων του κρίθηκε από την ανάληψη της ιεροσύνης των Σεβαστών, με την οποία συνδέεται και η χορήγηση του τίτλου *Υιού Πόλεως*.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β’*, Αθήνα 1989, σελ.327-328.

¹⁴⁹ Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β’*, Αθήνα 1989 σελ.341.

Επίλογος

Συνοψίζοντας, οι Ρωμαῖοι θαύμαζαν την Σπάρτη και το πολίτευμα της και αυτό αποδεικνύεται από τους μύθους τους. Τα κατορθώματα και οι συμφορές του Αινεία μοιάζουν με αυτές του Ηρακλή. Το ίδιο συμβαίνει και με τον μύθο του Ρωμύλου όπου χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς του Ρωμύλου παραλληλίζονται με την συμπεριφορά του Ηρακλή. Επίσης ο αδελφός του Ρωμύλου μοιάζει με τον αδελφό του Ηρακλή. Με αυτό τον τρόπο γίνεται μια σύνδεση μεταξύ των δύο λαών καθώς και οι δύο είναι πολεμοχαρείς και είναι αυτό το στοιχείο που τους ενώνει. Παρόλα αυτά όμως, όπως επισημάνει ο Πολύβιος, το πολίτευμα της Σπάρτης βασίζεται στην διατήρηση ενώ το πολίτευμα της Ρώμης στην επέκταση. Αυτή είναι και η διαφορά των δύο λαών η οποία φαίνεται και από τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας των ηρώων τους, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τον εκάστοτε λαό. Πιο συγκεκριμένα ο Ρωμύλος στόχευε στην εδραίωση της εξουσίας του ενώ ο Ηρακλής στην διατήρηση της εξουσίας αφού επιτύχει την εγκατάσταση του στον τόπο της καταγωγής του.

Από τις αρχαίες πηγές της Αυτοκρατορικής περιόδου τα διοικητικά μέτρα του Αυγούστου και των διαδόχων του επέφεραν αλλαγή όχι μόνο στην πολιτική γεωγραφία της Αχαϊκής χερσονήσου, επιβάλλοντας την κυριαρχία ορισμένων μητροπόλεων καθώς και τη χωρική κατανομή του πληθυσμού και του πλούτου, αλλά και στην επικρατούσα κοινωνική ιεραρχία και τη σχέση μεταξύ της πόλης και υπαίθρου. Αν και κατά την περίοδο της ελευθερίας αυτή η σχέση ήταν σχετικά ισότιμη, δημιουργήθηκε σταδιακά μια νέα ιεραρχική δομή, με στόχο τη μεταφορά του γεωργικού πλεονάσματος της υπαίθρου στις περιοχές όπου η εξουσία ήταν συγκεντρωμένη και όπου κατοικούσαν οι προνομιούχες κοινωνικές ομάδες. Η δημιουργία μεγάλων, υπερκατοικημένων αστικών κέντρων κατανάλωσης άλλαξε τη δομή της οικονομικής παραγωγής καθώς και τη στρατηγική της γεωργικής παραγωγής, καθώς ο κύριος στόχος της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής ήταν να τροφοδοτήσει την πόλη. Αυτό ενέτεινε την ήδη υπάρχουσα τάση για αστικοποίηση και τη σταδιακή εγκατάλειψη της υπαίθρου, επιδεινώνοντας το φαινόμενο της γεωργικής ανάπτυξης για τις μικρές περιθωριοποιημένες κοινότητες ειδικότερα και την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας.

Οι Ρωμαῖοι έδειξαν ενδιαφέρον για τη συνέχιση των παραδοσιακών πανελλήνιων αγώνων και ενθάρρυναν τη δημιουργία νέων που θα ανταποκρίνονταν στις νέες

συνθήκες. Επίσης, δεν παρενέβησαν στη θρησκευτική σφαίρα και άφησαν τις Πελοποννησιακές πόλεις ελεύθερες να οργανώσουν την παραδοσιακή θρησκευτική τους ζωή, η οποία υπέστη αναγέννηση τον 2^ο αι. μ.Χ. Δεν αντέδρασαν στην εισαγωγή ή την αναδιοργάνωση ορισμένων θρησκευτικών γιορτών, όπως τα Μυστήρια στην Ανδανία της Μεσσηνίας. Οι ρωμαϊκές λατρείες ξεχώρισαν ανάμεσα στις νέες εισαγόμενες λατρείες, που άνθισαν παντού και έγιναν πολύ πιο διαδεδομένες. Μία από τις λατρείες που αναπτύχθηκαν ως αντίδραση στο νέο πολιτικό πλαίσιο ήταν η λατρεία του αυτοκράτορα, η οποία συσχετίστηκε συστηματικά με τις ελληνικές παραδοσιακές θεότητες σε χώρους λατρείας και γιορτών. Η θεοποίηση και η λατρεία του αυτοκράτορα έδωσε προνόμια στους δεσμούς των αριστοκρατών της Σπάρτης με την Ρώμη και έθεσαν προϋποθέσεις για την εδραίωση της πολιτικής τους καριέρας εκτός της Σπάρτης και μάλιστα έως και την Ρώμη. Ο εκρωμαϊσμός, ιδίως των ανώτερων τάξεων, ήταν αναμφίβολα αισθητός στον τομέα των προσωπικών ονομάτων, την αρχιτεκτονική και τις τεχνικές κατασκευής των μνημείων τους. Γενικά, οι πόλεις της Λακωνίας - με εξαίρεση τις αποικίες, οι οποίες χρησιμοποιούσαν τα λατινικά και των οποίων οι θεσμοί μιμούνταν τα ρωμαϊκά πρότυπα - διατήρησαν τις παραδοσιακές λατρείες, τα έθιμα και τους θεσμούς τους. Σταδιακά, αυτόχθονες της Σπάρτης και της Λακωνίας απέκτησαν την ιδιότητα του Ρωμαίου πολίτη και μερικοί έγιναν γερουσιαστές. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η άνοδος των Ευρυκλειδών και ειδικά του Γάιου Ιουλίου Ευρυκλή Ηρκλανού.

Ο Γάιος Ιούλιος Ευρυκλής και ο Αυτοκράτορας Αύγουστος, είχαν πολλά κοινά. Και οι δύο ήταν πολύ καλοί στην πολιτική διπλωματία, αλλά μοιράστηκαν ένα κοινό παρελθόν και μέλλον. Ο Λαχάρης και Γάιο Ιούλιος Καίσαρας έχτισαν τα θεμέλια για το μέλλον της Σπάρτης και της Ρώμης ενώ οι γιοί τους τα οικοδόμισαν. Ο Αύγουστος έχτισε μια νέα Αυτοκρατορία και έφερε ένα τέλος στον εμφύλιο της εποχής εκείνης και ο Ευρυκλής έφερε ένα τέλος στις έντονες διαμάχες μεταξύ των Ελλληνών της Πελοποννήσου και έδωσε στην Σπάρτη μια νέα εικόνα η οποία οδήγησε στον εκρωμαϊσμό της. Οι απόγονοι τους είναι η απόδειξη της επιτυχίας του έργου τους καθώς συνέχισαν και εν τέλει ολοκλήρωσαν με την ολοκληρωτική αναμόρφωση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας επιτυχώς.

Η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία απέκτησε την αίγλη της μέσα από την συστηματική διαμόρφωση της από τους απογόνους του Αυγούστου τους επόμενους αιώνες της ζωής της. Αν δεν είχε προσαρμοστεί στις συνθήκες που επικρατούσαν άνα εποχή δεν

θα είχε διαρκέσει για τόσους αιώνες. Το ίδιο ισχύει για την Σπάρτη. Οι απόγονοι του Ευρυκλή, με την κατάλληλη καθοδήγηση της Ρώμης κατάφεραν να οδηγήσουν την Σπάρτη στον πλήρη εκρωμαϊσμό της. Όταν δεν ήταν πια απαραίτητοι ως Επιστάτες της πόλης, η Ρώμη δεν τους εγκατέλειψε. Αντιθέτως, έδωσε στους Ευρυκλείδες το αξίωμα του Ρωμαίου αξιωματικού και όχι μόνο, πολλοί απ' αυτούς απέκτησαν και τον τίτλο του Ρωμαίου Συγκλητικού. Αυτή είναι η απόδειξη ότι η Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία μετά τον Αύγουστο και τον Ευρυκλή μέσα στους αιώνες, εξελίχθηκε και ενοποιήθηκε ολοκληρωτικά.

ΛΕΓΕΩΝΑΡΙΟΣ ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΑΣ ΤΗΣ ΣΠΑΡΤΙΑΤΙΚΗΣ ΚΟΟΡΤΗΣ ΤΟΥ ΚΑΡΑΚΑΛΛΑ (216-217 μ.Χ)

Ο συγκεκριμένος Σπαρτιάτης λεγεωνάριος είναι ο Μάρκος Αυρήλιος Αλεξιανός, μέλος μίας κοόρτης που στρατολογήθηκε από τον Αυτοκράτορα Καρακάλλα για τις ανάγκες των παρθικών εκστρατιών του στη Μέση Ανατολή. Ο Σπαρτιάτης φέρει το περίφημο σπαρτιατικό πύλο, βαρύ ρόπαλο που συμβολίζει την καταγωγή των Σπαρτιατών από τον Ηρακλή.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Δεληγιάννης, Π., *Σπαρτιατικός Στρατός*, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2007, σελ.101.

Βιβλιογραφία

Πρωτογενείς Πηγές

Αγαθήμερος ο Αλεξανδρεύς, *Γεωγραφίας υποτύπωσης*

Αίλιος Αριστείδης, *Ιεροί Λόγοι*

Απουλείου *Μεταμορφώσεις*

Αππιανός Αλεξανδρεύς, *Ρωμαϊκή Ιστορία.*

Βιργίλιος, *Αινειάδα*

Διονύσιος ο Αλικαρνασσεύς, *Ρωμαϊκή Αρχαιολογία*

Δίων Χρυσόστομος, *Λόγοι*

Μάρκος Αυρήλιος, *Τα Είς Εαυτόν*

Πανσανίας, *Ελλάδος Περιήγησις*

Πλάτων, *Πολιτεία*

Πλίνιος, *Φυσική Ιστορία*

Πλούταρχος, *Παράλληλοι Βίοι*

Πολύβιος, *Ιστορίαι*

Στράβων, *Γεωγραφικά*

Τίτος Λίβιος, *Η Ιστορία της Ρώμης*

Φλάβιος Ιώσηπος, *Ιουδαϊκοί Πόλεμοι*

Δευτερογενείς Πηγές

- Δεληγιάννης, Π. *Σπαρτιατικός Στρατός*, Εκδόσεις Περισκόπιο, Αθήνα 2007.
- Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Α΄*, Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Καργάκος, Ι. Σ., *Ιστορία της Αρχαίας Σπάρτης, τόμος Β΄*, Gutenberg, Αθήνα 2006.
- Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Εϋρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Α΄*, Αθήνα 1989.
- Σταϊνχάουερ, Γ., *Γάιος Ιούλιος Εϋρυκλής. Συμβολή στην ιστορία της ρωμαϊκής Σπάρτης, τόμος Β΄*, Αθήνα 1989.
- Χατζόπουλος, Μ. *Ο ελληνιστικός κόσμος και η Ρώμη κατά τα τέλη του 3ου αι. π.Χ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος 6^{ος}*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 2021.
- Adrian Goldsworthy, *Augustus: From Revolutionary to Emperor*, Weidenfeld & Nicolson, London 2014.
- Baladié, R., *Le Péloponnèse de Strabon. Etude de géographie historique*, Paris 1980.
- Baladié, R., *Strabon. Géographie*, Paris 1978.
- Bruce Woodward Frier, *Libri annales pontificum maximorum. The origins of the annalistic tradition, Papers and Monographs of the American Academy in Rome*, American Academy, Rome 1979
- Cartledge, P., Spawforth A., *Hellenistic and Roman Sparta*, Routledge, New York 2002.
- Chrimes, K. M. T., Kathleen Mary Tyrer Chrimes Atkinson, *Ancient Sparta: A Re-examination of the Evidence*, Manchester University Press, Manchester 1999
- Christian Habicht. (επιμ. Γ. Α. Πικουλάς), *Ο Περιηγητής Πανσανίας. Ο άνθρωπος και το έργο του*, Ινστιτούτο του Βιβλίου Α. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2010
- Grant, Michael, *Cicero, On Government*, Penguin Books, New York 1993
- Hodkinson, S., *The imaginary Spartan politeia*. Στο Μ. H. Hansen (Επιμ.) *The Imaginary Polis*, Copenhagen 2005.
- Müller, Karl Otfried, *The History and Antiquities of the Doric Race, volume 2*, 2nd edition., transl. Henry Tufnell, & Georg Cornwall Lewis, John Murray, London 1839
- Nippel, W, *Ancient and modern republicanism: "mixed constitution" and "ephors"*. Στο B. Fontana, *The Invention of the Modern Republic*, Cambridge 1994
- Samotta, I., *Herodotus and Thucydides in Roman Republican Historiography*. Στο Edith Foster, Donald Lateiner (Επιμ.) *Thucydides and Herodotus*, Oxford 2012, σελ. 345–378
- Tigerstedt, E., *The Legend of Sparta in Classical Antiquity, II*, Uppsala 1974.
- Ward -Fritz, Allen M., M. Heichelheim - Cedric A. Yeo, *Οι Ρωμαίοι*, Οδυσσέας, Αθήνα 2003-2008.

Web

Καραχάλιου, Γ. Μ (2011). *Ευρυκλής Λαχάρους Λακεδαιμόνιος (63 πΧ. – 14 μΧ.)*. (Online). Available: <https://www.istorikathemata.com/2011/05/63-14.html> (2011, May)

Σαραντάκος, Δ. (2018). *Σχίζοντας τις γραμμές των οριζόντων - Πausανίας και Αδριανός*. (Online). Available: <https://sarantakos.wordpress.com/2018/12/18/orizon-11/> (2018, December)

Σκουρτέλης, Δ. (2014). *Ο Σπαρτιάτης Σύμβουλος του Ηρώδη*. (Online). Available: http://skourtdim.blogspot.com/2014/12/blog-post_20.html (2014, December 20)